

Универзитет Унион “Никола Тесла” - Београд
Факултет за међународну политику и
безбедност

Мастер студије

МАСТЕР РАД

НОВИ ЗАВЕТ И (НЕ)НАСИЉЕ

Ментор:

Проф. др Илија Кајтез

Студент:

Владимир Николић

дипломирани теолог

Број индекса: 6/2018 ммпиб

Београд, фебруар 2020. године

Садржај:

<u>НОВИ ЗАВЕТ И (НЕ)НАСИЉЕ</u>	1
<u>Увод</u>	3
<u>Значај и значење Новог завета за хришћане</u>	6
<u>Појмовно одређење насиља и ненасиља</u>	11
1. Појмовно одређење насиља	11
2. Појмовно одређење ненасиља	16
<u>Поимање насиља и ненасиља у Старом завету</u>	21
1. Негативно - неправедно насиље	23
2. Позитивно - „праведно”насиље	25
2.1. Божије „праведно”насиље	27
1.1. Божије одобравање насиља	27
2.2. Структурално насиље	29
3. <u>Ненасиље (мир) у Старом завету</u>	30
<u>Поимање насиља и ненасиља у Новом завету</u>	32
Поимање рата и мира у Новом завету	32
Поимање рата	32
Поимање мира	35
Уопштено поимање насиља и ненасиља у Новом завету	39
<u>Исус Христос - Бог љубави и ненасиља</u>	46
<u>Закључак</u>	51
<u>Литература</u>	54

Увод

Питање насиља, у каквом год облику оно било, јесте питање које нам се намеће на свакодневном нивоу. Од насиља и свих његових облика и подврста, хтели ми то или не, не можемо побећи, ма колико то желели. Било да се ради о насиљу према другом људском бићу (или било ком другом живом бићу) или према самима себи, оно је одувек било неизбежан феномен сваког времена и предмет је изучавања не само друштвених наука (историје, филозофије, социологије, психологије, педагогије, теологије итд.), већ је и чест мотив у уметности (понајвише књижевности и филму).

Одувек је човека интересовала склоност ка екстремним поступцима као што су мучење, малтретирање и уништење другог, углавном неког ко је другачији од њега самог. Међутим, данашња склоност младих није више толико малтретирање другог (ово само делимично тачно, јер се у последње време више него икад говори о вршњачком насиљу у школама), колико анксиозно вршење насиља над самим собом кроз мисаону тортуру, свдећи себе на нешто што није вредно уклапања у свет који нас окружује. На тај начин млади се осуђују на изгнанство и неоправдано представљају свет око себе као претњу, а не као сигурно уточиште.

Насиље је свуда око нас, независно од тога да ли ми то видимо или не. Сама реч има јак призив и асоцира углавном на физичко насиље, највише на ратове који не уливају наду у то да ће јењавати. Ипак оно има и своје префињене облике појављивања, те је стога ова тврдња оправдана. Довољно је само да укључимо телевизор, отворимо новине, одемо на интернет или да се просто заинтересујемо за живот човека поред нас и видећемо да и он у одређеној мери носи неки крст који му други људи стављају на плећа.

Према Лашеку Колаковском, пољском филозофу, насиље је много више део културе, него што је природе. Он каже да када вук убије срну или када ластва поједе комарца ми то нећемо називати насиљем, исто као што не сматрамо насиљем ни спремање шкољки за јело. Овим указује да је насиље појава која се искључиво тиче међуљудских односа. Достојевски је у свом делу *Браћа Карамазови* написао како једино човек, од свих других живих бића, користи насиље из задовољства и жеље да види другог како пати. Тигар хвата свој плен, на бруталан начин убија, али то ради да би се нахранио. Човек једини то ради из задовољства. Иван Карамазов, лик из поменутог дела Достојевског, говори: “човек производи зло, као што пчела производи мед.”¹

Темом насиља и ненасиља као његове негације бавио се човек одувек.

---

¹ И. Кајтез, *Револуционарно насиље*, Факултет безбедности/Службени гласник, Београд 2009, стр. 2.

Појам насиља је део тамне стране човека и представља велику загонетку, а у вези је са тајном човекове личности која се никада до краја не може разоткрити.

Услед комплексности овог проблема и човекове неспособности да до краја докучи проблем зла и насиља, насиље можемо грубо поделити на оправдано и неоправдано. Оправдано насиље јесте „нужно” зло које праведан човек мора да преузме на себе ради добра других. Оправдани рат је један од таквих „нужних” радњи на које је позван да учествује. Ипак данас се стиче утисак да је тешко одредити који је рат праведан. То можемо рећи и када посматрамо начине на који данашњи дипломатски разговори две зарађене стране функционишу. Готово по правилу обе стране преузимају улогу жртве, окривљујући другог за „агресора”, жалећи се свету ко је кога први „ударио”. И када погледамо начин на који се наашњи ратови воде уочавамо бројне разлике у односу на некадашње, у којима се славило херојство ратника и где се рат сматрао за нешто што је природно и добро. Давнашњи ратови су у човеку развијали врлине достојне поштовања као што су храброст, спремност на жртву ради живота племена, духовна величина, способност да се носи са патњом. Такво поимање рата и схватање његове корисности данас неналазимо готово нигде, поготово након ратова из деведесетих година 20. века широм света који су имали погубне последице и који су изнедрили страшне злочине.

Поред рата, насиље које можемо сматрати нужним јесте државно насиље, у циљу спровођења закона и обезбеђивања заштите мира свих грађана. Државно насиље има ту сврху да цивилизује људе како не би владао хаос, али и оно може да се, под маском „оправданости” своје сврхе, злоупотребљава на штету грађана и у корист владајућој политичкој елити.

„Активно” ненасиље је у историји прошлог века постало реакција појединаца који су са собом имали подршку огромног броја људи. На државно насиље одговарало се грађанском непослушношћу, чији су заговорници били Толстој, Ганди и Мартин Лутер Кинг, као најгласнији проповедници ненасиља. Њихова дела се, због револуционарности и начина борбе, те потпуног неприхватања зла, чак ни као средства одбране, веома цене и памте, јер је такво размишљање и иступање у то време било изузетно смело. Апсолутно ненасиље је ипак остала неостварена жеља човекова, жеља да се живи у миру са другима и да се ради на изградњи заједничког живота који се заснива на поштовању различитости индивидуа. Та једна, за сада само мирољубива идеја, по коме појединац може собом да руководи, не претендујући да тиме мења читав свет, јер је као појединац немоћан да то уради. Она своје корене има у хришћанској традицији, иако се не појављује искључиво у њој. Њом су били инспирисани сви филозофи и лидери ненасилне идеје изражене, како кроз предање Цркве, тако и кроз писани извор који хришћани називају *Светим Писмом*.

Оно што овим радом желимо да докажемо јесте да је новозаветна доктрина, доктрина Христова, ненасилна и да она представља немирење са стањем у ком се

садашњи свет налази, стањем насиља, ратова, смрти, патње за које је одговорно целокупно човечанство. У приступу овој теми тежиште истраживања биће анализа и тумачење начина на који је насиље представљено и схваћено у Новом завету. Свакако запажања не би била потпуна када се не бисмо осврнули и на текст Старог завета, те на разлике које ова два дела Светог писма репрезентују на плану третирања ове теме. Компаративној и интерпретативној анализи текстова *Светог писма* претходиће и осврт на различите научно-теоријске погледе и ставове о природи и пореклу насиља и ненасиља.

Значај и значење Новог завета за хришћане

Свето Писмо, са своје две велике целине - „Старим” и „Новим заветом”, има врло важно место у животу сваког појединца који себе сматра хришћанином. Према веровању Цркве, човек одатле црпи своје животне смернице и учи се да ходи путевима који изводе човека из мрачног и духовно неугодног постојања у ком се налази, и воде га у једно ново стање слободе, у духовни простор лишен сваке муке и нужности постојања. Он у томе може да успе искључиво кроз жив однос са Богом, јер човек сам по себи није способен да оствари такав циљ без Његове помоћи.

Целокупна „Библија” описује динамичан однос Бога и човека кроз историју и приповеда о Божијем залагању за човека и учествовању у историји ради творевине. Она показује све последице човечијег прихватања и учествовања у заједници са Њим, и оне које произилазе из нарушавања те блискости. Примера ради, неверност Јевреја Јахвеовом закону резултирала је падом Јерусалима и Вавилонским ропством. Кроз различите књижевне наративе, Библија је увек била и увек ће бити универзални водич за све генерације, у томе како се водити у животу, у односима са другима и са Богом и колико нам је веза са Њим неопходна како бисмо имали способност да остваримо здраве односе и да разликујемо добро од лошег. Сам Исус Христос јасно говори у јеванђељу да без Њега не можемо чинити ништа (Јн 15,5).

„Нови завет” је најављиван од пророка у „Старом завету”, тако имамо речи пророка Јеремије где каже:

Ево, иду дани, говори Господ, кад ћу учинити с домом Израљевијем и са домом Јудинијем нов завјет. Не као онај завјет који учиних с оцима њиховијем, кад их узех за руку да их изведем из земље Мисирске, јер онај завјет мој они покварише, а ја им бијех муж, говори Господ; Нега ово је завјет што ћу учинити с домом Израљевијем послје овијех дана, говори Господ: метнућу завјет мој у њих, и на срцу њихову написаћу га, и бићу им Бог и они ће ми бити народ. (Јер. 31,31-33)

„Нови завет” за хришћане представља испуњење, кулминацију свега што се кроз дугу историју старозаветних Јевреја чекало, а то је долазак Месије² оличеног у Исусу Христу и успостављање новог поретка у односу Бога и човека. Испоставило се

---

² Ова реч није имала значење које данас имамо у хришћанској теологији. Изворно месија (*maschiach*, *Meschicha* — арамејски) јесте помазаник, на грчком Χριστός. Само име долази од обреда помазања цара приликом устоличења, и постаје симбол царске власти као жезал или круна

Месија није онакав каквог га је очекивала већина народа Израилјевог. Они су очекивали великог ослободиоца који ће предводити од Бога изабрани народ у борби за ослобођење (у то доба од Римског империјализма), и на крају резултирати потпуном владавином Израилја на Земљи са Месијом на престолу. У оваквом виђењу учавамо једну доминантно материјалистичку, “овоземаљску” визију ослобођења. Као што је Мојсије извео народ из Египта (*Егзодус*), тако и овај Месија има исти задатак, а то је да стави тачку на Римски јарам. Међутим, испоставило се нешто сасвим другачије. Не само да Месија није ослободио Израелски народ од ропства, него је тај исти Месија био од свог народа разапет на крсту као злочинац. Израил није могао да прихвати чињеницу да је ово тај Син Давидов, најављиван од пророка дуго уназад. Драже им је било да се ослободе окова којим су их Римљани оковали, него да се ослободе окова у које су они сами себе оковали.

Хебрејски списи имали су у себи прописе којим се истицала посебност јеврејског народа. Сви други народи били су незнабожачки и политеистички. Монотеизам Јевреја се базирао на томе да је један Бог, Бог Израилјев, Бог само тог једног народа. Црква је од Јевреја преузела идеју о изабраном народу и тако проширила границе припадности Новом Израилју на читаво човечанство које се приклонило Христу као Месији, Спаситељу свих народа.³

Смрћу Исуса на крсту, о чему говори „Нови завет”, по веровању хришћана, Бог склапа са човеком нови Савез не само са Јеврејима, већ са целим човечанством.

„Новим заветом” није у потпуности одбачена јеврејска традиција, али је у великој мери превазиђена. Свети апостол Павле је у својим посланицама, поготово у посланици Римљанима, јасно изразио поруку да су сви људи грешници и да, ма колико поштовали законе које су нам оставили Мојсије и други оци и, ма колико били уредни у испуњавању одређених норми, нису у стању да се својим делима спасавају, већ једино вером у Бога (Рим 1,16-17). При таквом схватању спасења испуњава се пророштво пророка Авакума који говори: *А праведник ће од вере живети* (Авак 2,4). За старозаветни закон је Павле пак говорио да је он васпитач за Христа (Гал3, 24):

А прије доласка вјере бисмо под законом чувани и затворени за вјеру која се имала открити. Тако нам закон постаде васпитач за Христа, да би се вјером оправдали.(Гал 3,23-24)

Према хришћанском веровању Бог је постепено припремао јеврејски народ за нови Савез који ће ступити доласком Сина Његовог на свет, који је дошао да умре за грешнике и тако помири човека са Богом и да измири све дугове човека према Њему.

---

³ Ц.Макманерс, *Оксфордска историја хришћанства, од настанка до 1800. године*, Слио, Београд 2004, стр. 33.

Христос није одбацио јеврејске законе, већ их се строго придржавао за време свог живота: *Не мислите да сам дошао да укинем закон и пророке, нисам дошао да укинем, него да га испуним* (Мт 5,17). Ако заповест Божија гласи: *Не убиј!*, Христ на ту заповест додаје нову: *не гневи се на ближњег свог*. Дакле, не нарушава претходно, него позива на још већу ангажованост наше вере. Као што је свети Теофилакт Охридски у тумачењу овог стиха рекао: *...и на други начин је испунио, односно допунио Закон, јер што је Закон само зацртао, Христос је довршио... Тако и сликар не уништава своју скицу, већ је допуњује и довршава.*⁴

Поред Христа, у почецима јеванђелских приповести, имамо примере родитеља Јована Крститеља (Захарију и Јелисавету) и Богородице (Јоакима и Ану), који су потицали из јеврејске традиције и показали невероватну уредност и чистоту у вршењу закона од Бога датог Јеврејима на Синају. Као такви, достојени су били да буду главни актери у премошћавању из једног Завета у други. Исто тако апостол Павле говори о Авраму, оцу Израиља, као примеру који је испунио закон, показао се праведан, али који је показао и веру и то му се урачунало као праведност од Бога (Рим 4,1). Исто говори о њему у контексту обрезања и необрезања где каже да је показавши веру као необрезани примио обрезање као *печат праведности вере, да би он био отац свију који верују у необрезању, да се и њима урачуна у праведност. Да би био отац обрезања не само онима који су од обрезања, него и онима који ходе по стопама вере оца нашега Авраама коју имаше у необрезању* (Рим 1,11-12). Павле са једне стране говори о Авраму као оцу необрезаних (пагана, незнабожаца), а са друге као оцу Јудејаца. Али поставља се питање каквих је он незнабожаца отац? Он је отац оних који су, слично њему, поверовали, и то им се урачунало у праведност.⁵

Хришћани поштују традицију Јевреја, јер из те традиције и потиче њихова вера, па су и Оци Цркве детаљно и светрано радили на изучавању Старог Завета. Ранохришћанска заједница је (и треба знати да они нису поседовали готов корпус књига Новог завета као што га ми данас поседујемо) сво своје учење о Христу као обећаном Месији и другим истинама вере темељила на „Старом завету”. Управо на препознавању тих момената која указују на Христа у „Старом завету” настаје прва теологија хришћана. Тадашњим паганима вера спасења кроз Исуса Христа проповедана је у контексту „Старог завета”. Чувени теолог двадесетог века, Георгије Флоровски наглашава: *Хришћанска порука није била напросто прокламација нових учења, него прије свега, порука о великим дјелима Божијим кроз вијекове.*⁶

Оно што је неопходно размотрити када је у питању значај и значење „Новог завета” јесте да ли сам „Нови завет” утемељује Цркву или Црква утемељује „Нови завет”? Ако узмемо у обзир да прва четири века није постојао формиран канон новозаветних књига, видимо да је заправо Црква та која је

⁴ Св.Теофилакт Охридски, *Тумачење јеванђеља по Матеју*, Манастир Високи Дечани, Београд 2004, стр. 8.

⁵ Св.Теофилакт Охридски, *Тумачење посланице Римљанима*, Православна мисионарска школа, Београд 2004, стр. 6.

⁶ А. Јевтић, *Од Откривења до Царства Небеског*, Острог 2011, стр. 148.

утемељила и одредила канон „Библије”. На исти начин настаје и Стари завет (прво јављање Бога на Синају, формирање богослужбене заједнице, усмено предање и касније настајање првих рукописа). Тако живо Предање које имамо, прво од Христа као утемељивача Цркве, а од Њега преко апостола предато осталим хришћанима, представља полазиште из ког је настало једно овакво значајно дело које је утицало на даљи ток људске историје и цивилизације. Оно је израз првих хришћана који су оставили писане потврде о искуствима вере, тиме остављајући будућим генерацијама верника наук о благој вести коју је са собом донео Исус Христос.

Революционарност целокупне „Библије”, огледа се пре свега у њеном посебном погледу на човека и његово достојанство. У књизи Постања, на самом почетку, где се говори о томе како Бог ствара човека, јасно се види његова посебност у очима Божијим. Он сам каже: *...да начинимо човјека по својему обличју, као што смо ми* (Пост 1,26). То јасно показује и сродност с Богом, јер се у човеку налази слика Онога који га је довео у постојање. Треба имати у виду да је положај околних народа био много другачији од јеврејског. Човек у култовима тих народа није био тако привилегован. Он је био роб богова, њихов послушник, неко ко је практично морао да плати казну само због свог постојања на земљи. И у такво време, у свету у ком је готово сваки народ практиковао многобожачке култове, у ком су они били подређени боговима, библијски поглед на човека је заиста био један преокрет у доживљају човековог односа са Богом. Бог није тиранин над човеком, Он не жели да мучи човека, већ жели да ступи у заједницу са њим и да му тиме пружи сва блага која он поседује. Све што жели заузврат од човека је да буде Њему одан. Да Писмо јасно говори о човековом достојанству пред Богом, видимо из текста: *Тада погледа Бог све што је створио, и гле, добро бјеше веома...* (Пост 1,31). Овакву представу о човеку видимо и у „Новом завету”.

„Нови завет” доноси још приснији однос са Богом. Исус тако више не назива своје ученике просто ученицима, већ пријатељима: *Ви сте пријатељи моји еђако творите што вам ја заповедам. Више вас не називам слугама, јер слуга не зна шта ради господар његов; него сам вас назвао пријатељима, јер све што чух од Оца својега, објавих вам* (Јн 15,14-15). Апостол Павле говори да више нисмо под васпитачем, него да смо постали деца Божија, синови Божији кроз веру у Исуса Христа (Гал 3,26-27). Такође, једна од веома важних новина „Новог завета” јесте и та што се успостављањем новог савеза укида наслеђивање греха од предака: *У те дане неће више говорити: оци једоше кисело грозђе, а синовима трну зуби. Него ће сваки за свој гријех погинути; ко год једе кисело грозђе, томе ће зуби трнути* (Јер 31,29-30).

Највећа вредност и величина новог Савеза јесте у томе да сваки човек може, поверовавши у искупитељску моћ Христовог страдања на Крсту, у Његово Васкрсење и Вознесење, прихватањем свог животног крста као одговор на Његову жртву, кроз труд у активном грађењу љубавног односа према Богу и људима око себе, постати најближи сродник Богу, и што је још невероватније, поготову за

Јевреје, може постати бог. Као што је свети Атанасије Велики рекао: *Бог се унизио и постао човек да би човек постао бог*. „Нови завет” је писани документ у ком ми знамо шта се догодило зарад нашег спасења.

Многе књиге овог канона представљају богослужбену литературу, какво је примера ради, и „Откривење Јованово”. Првобитне заједнице хришћана користиле су ове текстове на молитвеним скуповима. Стога се „Нови завет” мора разумети и као богослужбени текст. Он је плод хришћанске заједнице, њене потребе да запише и да се подсећа догађаја и речи Христових, а и речи апостола која у великој мери разјашњавају основе вере. Отуда произилази додатни значај „Новог завета” за хришћански свет.

Поред верског значаја, ова збирка је кроз историју имала огроман културолошки утицај на хришћанске народе Европе и била је један од стубова (поред грчке филозофије и римског права) изградње европске цивилизације и инспирација многим ствараоцима у свим сферама уметности - од музике, сликарства, књижевности до филма. Увек ће бити актуелна, јер су њене идеје унверзалне и важе у свим временима, без обзира на технолошки и сваки други друштвени прогрес.

Појмовно одређење насиља и ненасиља

1. Појмовно одређење насиља

У студијама мира дошло се до општеприхваћеног става да оно што је са друге стране мира, што му се супротставља као противтежа, није рат већ насиље.⁷ Из овог произилази и да мир и ненасиље можемо сматрати синонимима. Оба ова појма, мир и ненасиље, доводе се у везу са насиљем, феноменом који је веома присутан у свакодневном животу. Читава људска култура, цивилизација и историја расла је кроз љуту насилну борбу и на таквом грубом систему је утемељена. Таква борба преправљала је и премештала границе држава, мешала народе међу собом, и делујући на глобалном нивоу, утицала на животе незамисливо великог броја људи од почетка човечанства до данас. За нас је данас подједнако важан овај појам, као што је био и раније. Он у себи садржи многе облике и потпада под појам зла и самим тим је но сложен, јер, иако је само једна од подврста зла, оно је у вези са дубоким сферама људског бића које није лако разумети.

Многи теоретичари, бавећи се овим појмом, претендовали су да насиље боље дефинишу и одреде, и тиме да га оградe од других појмова који су му блиски, а да опет не замагле његово право значење. Два појма која се доводе у везу са насиљем јесу “моћ” и “сила”.⁸ Моћ је појам који означава могућност наметања воље или интереса другом појединцу или групи. Сила означава облик моћи коју они који су јој подложни не сматрају праведном, док је насиље спровођење силе и агресије над потчињенима. Треба поменути Васкесове речи да постоје силе и мимо насиља, као на пример природне силе, али насиље није сила по себи, нити је деловање те силе, већ *употреба* силе од стране човека. То значи да насиље има искључиво људски карактер.⁹

Дефиниције које имају за циљ да што боље одреде овај појам су разнолике. Једни овај појам дефинишу као употребу физичке силе ради повреде или злостављања, други дефинишу насиље као незакониту употребу физичке силе, међутим, ниједна од ових дефиниција не изражава до краја све нијансе значења насилних радњи. Гледано из угла психологије, одређени стручњаци из те области дефинишу насиље као “активност која је иницирана очекивањем да ће она физички повредити друго живо биће” (Пелтон). У овој дефиницији насиље је готово једнако дефинисано као и агресија. Други на ово додају да је насиље повреда другог бића које може укључити и вербално, психичко и емоционално насиље. Насиље, у домену политике, може бити примена разних облика принуде које могу на крају довести и до оружаних сукоба, са циљем да се освоји или одржи економска или политичка власт. Исто тако, насиље може бити коришћено као политичко средство за застрашивање и чување својих политичких интереса.

⁷ Светска енциклопедија мира, том 2, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1998, стр. 17.

⁸ Б.Ковачевић, *Агресија и насиље*, Правни факултет, Бања Лука 1999, стр. 55.

⁹ Исто, стр. 56.

Поред тога што је насиље употреба силе, неки аутори заступају мишљење да је оно и моторни погон цивилизацијског напретка (нпр. марксисти), те стога није довољно свести дефиницију насиља на само спровођење силе са циљем да се људима нанесе штета. Таква дефиниција није потпуна. Из тог разлога, научници дефинишу насиље као деструктивну, неоправдану и противзакониту употребу силе. А. П. Шмид у својој књизи „Политичко насиље” каже: *Насиље је незаконито коришћење физичке снаге. Насиље је било који акт физичког уништавања који није у складу са општеприхваћеним начелима права и морала*¹⁰ Звонимир Шепаровић говори о насиљу као екстремном облику агресије и нелегитимном или неоправданом употребом физичке или психичке силе.¹¹

Као што је већ наведено у тексту - насиље не мора нужно бити само физичко. Постоји и психичко, духовно, емоционално, структурално. Постоји насиље једног појединца према другом, појединца према групи људи или друштвено насиље у ком читава група људи напада другу групу, било да је то због класних, идеолошких, верских, економских, културних или неких других разлика.

Када је реч о бројности групе склоне насиљу, честа је претпоставка да се друштвено насиље односи на насиље већине над мањином. Међутим, у стварности је најприсутније насиље мањине над већином. Оно се јавља у различитим видовима као што су тероризам и герила. Такође, насиље владајуће класе у аутократским и тоталитарним друштвима, насиље оног слоја људи самом државном врху, који експлоатацијом и разним другим видовима притисака над већином купи за себе највећи материјални плен и живи у изобиљу остављајући народ да испашта, само су неки неки од облика у којима се остварује насиље већине над мањином, а присутно је глобално - широм света.

Од свих поменутих врста насиља, по Јохану Галтунгу, најопасније је, структурално насиље. Оно се односи на систем у ком нема директног физичког злостављања особа, али се на прикривен начин насилно спутава животни развој великог броја људи. У таквом систему људи који су на друштвеним маргинама унапред су спречени да развијају своје потенцијале у друштву. Насиље је тако уграђено у структуру друштва, у систем заједнице, у њеној је вредности, и спроводи се на институционалном нивоу. Овакав вид насиља препознајемо када једна група људи умире од глади или је бар гладна и не може да се прехрани; када болује од болести која може да се излечи; када се тој групи одузима право на образовање, становање, подизање породице итд. Ноам Чомски истиче да ова врста насиља представља *тихо убиство*.¹²

Оно због чега је насиље посебно потентно и стога веома проблематично

¹⁰ А.П.Шмид, *Political terrorism*, Amsterdam, North Holland, 1983.стр. 12.

¹¹ З.Шепаровић, *Насиље и жртве*, часопис „Погледи”, бр.1.Загреб, 1985.стр. 70-71.

¹² М.Сакан, *Студије мира - полемологија и иринологија*, NUBL, Бања Лука 2008, стр. 75.

јесте што у човеку који га спроводи ствара осећај самопотврђивања, утољавање жеље да се задовољи гнев, постигне освета, потврди понос који је претходно био унижен или пак да створи страх код других људи. Насиље се ослања на чињеницу да је човек склон страху од бола, поготово кад дође до сазнања о насиљу над другом особом.

Постоје два теоријска полазишта која имају различит поглед на порекло насиља: једно полази од става да је насилност (ту укључујемо све подврсте, попут агресивности, склоности ка злочину, тортури итд.) урођена у човеку и део је његовог нагонског бића и занемарују у потпуности утицај друштвене околине. Његови најпознатији представници су Конрад Лоренц и Сигмунд Фројд. Заговараоци овог става сваки покушај извођења човека изван контекста природе и нагонског виде као илузију и промашај.¹³

Конрад Лоренц, полемишући са ставом да је човек способно створење које може свесно и рационално да делује у свету, сматра да, ако би довели неко биће са друге планете које је обдарено изванредним разумом не би ништа разумело посматрајући понашање људи. Људи се, по његовом мишљењу, не руководе разумом у интеракцији са другима, већ искључиво несвесним инстинктима и да, по том принципу, личе на друга жива бића. Они су добри међу собом када су у својој заједници (клану, племену), док су ван ње потпуно другачији, тј. насилнији.¹⁴ Биолог Лоренц не сматра да је нагон за агесијом и насиљем нешто што је само по себи лоше. Нагон за насиљем и агесијом може бити погон за развој и очување врсте. Кроз проучавање мноштва примера у животињском свету, он долази до закључка да је насиље корисно јер је, како он каже, за врсту најбоље ако најјачи и најспособнији представник врсте заузме територију и освоји женку.¹⁵ Оно што човека спутава да до краја изрази своје нагонско биће јесте култура и заједница. Како би могао да живи у заједници и да буде део ње, човек мора да потисне у себи многе рушилачке нагоне које у себи поседује.

Исто тако и Фројд сматра да у човеку постоје два нагона - *либидо* (нагон за животом) и *танатос* (нагон смрти) и да је рушилачки нагон (танатос) једнако јак као и нагон за животом. Човек увек има потребу да задовољи тај нагон кроз малтретирање, злостављање, мучење и, као код сексуалне жеље, једном кад је задовољена она спласне, али се опет временом јавља и тражи да се подмири.

Друго полазиште више узима у обзир спољашње друштвене и политичке околности које утичу на човека и претпоставља да је са појавом људских потреба настало и насиље.¹⁶ Из те перспективе посматрано, насиље потиче од самог почетка људске историје и људског друштва и представља човекову борбу да се

---

¹³ И.Кувачић, *Обиље и насиље*, Напријед, Загреб 1979, стр. 157.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто, стр. 158.

¹⁶ З.Гудовић, *Социо-антрополошке основе насиља*, Зоран Гудовић, Београд 1996, стр. 12.

избори за природним силама и прилагоди средини у којој се налази.¹⁷ По мишљењу ових аутора насиље није предмет искључиво биологије и психологије, већ тај појам треба посматрати из социолошких и политичких аспеката. Они сматрају да друштво може утицати на то да се интензитет и учесталост насиља смањи међу популацијом кроз једно смислено и стваралачко деловање које иде у корист свим члановима тог друштва. Друштво и околина у којој појединац обитава играју важну улогу у његовом животу. Сваки човек има своју перцепцију света око себе и тежи да у том свету нађе потврду своје егзистенције. Ако у таквом свету не наиђе на одобравање и потврду његовог бића, а под тим се мисли на могућност да особа може да оствари своје животне жеље, интересе или циљеве, онда тај човек готово сигурно постаје насилан због нагомиланих фрустрација које му такве околности намећу.

Ерих Фром каже да, када је човек ускраћен за своје најисконскије потребе, а то је потврда његовог идентитета кроз љубав и одобравање од других људи или заједнице, тада се у њему рађа жеља за деструкцијом и насиљем.¹⁸ Он истиче: *ако се спречава тенденција живота да расте, да се иживи, тако осујећена енергија се трансформише у животно-деструктивну енергију. Деструктивност је резултат неживљеног живота.*¹⁹ Фрустрација налази своје гнездо у човеку који не налази начин да расте као личност, што је његова исконска потреба и, схватајући то, човек постаје огорчен над сопственом судбином и ту огорченост каналише и усмерава кроз насиље према другом човеку. Упоредо са уништавањем туђег, он руши и свој живот, свесно или несвесно.

Фројд је зло у човеку сматрао као један независтан ентитет, док је Фром, оспоравајући тај став, сматрао да је зло само одсуство доброг и да оно настаје као резултат неуспеха да се живот доведе до једног вишег нивоа у коме може да живи ослобођено од свих стега и да се у свету и међу људима стваралачки изрази.

Бихевиористи на овај феномен гледају нешто другачије. Њима субјекат радње није битан за истраживање. Они у својим разматрањима овог феномена не полазе од субјективних разлога као што су осећања и мотиви, већ од саме радње и друштвених околности које доводе до таквог понашања. Као пример они наводе: ако један дечак схвати да ће му насилно понашање према његовом брату обезбедити оно што он жели, највероватније ће постати особа склона насилном понашању.²⁰ По њима, особа се понаша на онај начин који се показује као најисплативији и најкориснији за њу и помоћу тог понашања она долази до онога што жели. Насилно понашање је, по тој логици, стечено током човекове потраге за коришћу. Бихевиористи тврде да друштвене околности у којој се човек налази дефинитивно граде његову улогу у животу заједнице. Фром се не слаже у потпуности са том тврдњом и говори да човек

---

¹⁷ Исто.

¹⁸ Е. Фром, Анатомија људске деструктивности, Космос издаваштво, Београд, 2017, стр. 49.

¹⁹ Ж. Гребјешанин, Тамна страна људске природе (зборник), Трећи миленијум, Београд 1992, стр. 170.

²⁰ Е. Фром, Анатомија људске деструктивности, Космос издаваштво, Београд, 2017, стр. 49.

не мора нужно бити неко ко само пасивно прихвата своју животну улогу и да постоје људи који се не понашају исто иако су у истим животним околностима. Како ће се људи у конкретним ситуацијама држати и како ће деловати, зависи од њиховог карактера. Као илустрацију овог става наводи да су се затвореници у концентрационим логорима другачије понашали ако су имали јака идеолошка, верска, етичка, политичка или национална уверења од оних који та иста уверења нису имали.²¹

Горепоменути појам моћи, за Адлера има кључну улогу у поимању насилног/агресивног понашања човека. Човекова највећа страст, по Адлеру, није сексуална страст/нагон (као код Фројда), већ је то воља за моћ. Освајањем моћи, долазак на ту позицију човека изопштава из позиције рањивости, како физичке тако и сваке друге инфериорности. Управо жеља да се влада и да се битише на позицији моћи јесте подстакнута човековом потребом да превазиђе рањивост и инфериорност која може бити телесна или психичка.²² Агресијом он може да достигне свој циљ и да доминира над другима, да влада над свим потенцијалним конкурентима који могу представљати опасност за тог појединца.

Још један аутор који заступа став да је насиље последица спољних утицаја околине, друштва, породице и културе је А. Маслов. Он тврди да насиље није човеково примарно понашање, већ секундарно, стечено.²³ Он сматра да сваки вид деструктивности и садизма код човека није нормалан, и да једино здраво насилно понашање код човека може бити одбрамбено. Исто као и Фром, сматра да је насиље последица неиспуњеног живота.

Један од разлога што аналитичари не могу да заузму до краја позитиван или негативан приступ насиљу јесте тај што се о самом појму не може јасно говорити а да претходно тај појам није стављен у јасан друштвено-историјски контекст. Једино када је сагледан у конкретној ситуацији, тада може од стране аналитичара да добије објективну оцену.²⁴ Управо та потреба контекстуализације самог појма отежава свеобухватно сагледавање и проучавање овог феномена.

---

²¹ И. Кајтез, *Револуционарно насиље*, стр. 24.

²² Исто.

²³ Исто.

²⁴ З.Гудовић, *Социо-антрополошке основе насиља...* стр. 11.

2. Појмовно одређење ненасиља

Услед комплексности и изнијансираности појма ненасиља његово одређење није сасвим једноставно. У самој речи садржи појам насиља и његову негацију, али када нешто дубље и свестраније приђемо тумачењу овог појма схватамо да би овакво дефинисање ненасиља било симплификовано. Са друге стране, у мировним студијама мир се често интерпретира као синоним ненасиљу. Иако ова два појма јесу блиска, а произилазе из појединих научно-теоријских ставова да је супротност миру насиље, а не рат, не занемарујемо ни дихотомију у којој је супротност миру рат. Дакле, ненасиље као појам је у том смислу шири од појма мира, јер обухвата већи опсег феномена и облика насиља, међу којима је између осталог и феномен рата.

Може се рећи да је ненасиље супротност сваком насиљу, свакој директној употреби силе.²⁵ Иако у појму ненасиља многи уочавају само онај аспект који представља негацију појма насиља и да се сам појам састоји само од негативне одреднице, заправо, сматрамо да он садржи и позитивно одређење. Пример тога можемо видети у појму *Ахимса* који је био духовна и филозофска животна водила Махатме Карамчанд Гандија, чији је значај схватио после преписке са Толстојем и упознавањем са његовом ненасилном доктрином. У санскритском значењу овог појма, поред неузвраћања злом и невређања, садржан је и позитиван квалитет. У таквом значењу упоређен је са појмом *абхаја* што буквално значи “нестрах”, али се може протумачити у позитивном смислу као храброст.²⁶ Реч *Ахимса*, која у преводу значи “не наносити штету” означава духовно, позитивно стање у ком се ни сама жеља за повређивањем другог не појављује. *Ахимсу* није лако превести на западноевропски начин размишљања и пут који води потпуном разумевању тог појма је тежак због културолошких и религијских разлика и претпоставки са којим се приступа том појму. Реч је о једном стању духовне љубави и могло би се рећи да има доста тога заједничког са хришћанским принципом *Агапе* којим се водио Мартин Лутер Кинг Јуниор.²⁷ Принцип *ахимсе* по Гандију лежи дубоко у сваком човеку и задатак је свакога да је у себи пробуди. Она омогућава човеку да из стања беса проузрокованог неправдом пређе у стање саосећања. Из таквог погледа на ненасиље, оно се може дефинисати као снага или принцип који мотивише човека да своју тежњу ка насиљу и повређивању каналише и претвори у стваралачки, а не рушитељски принцип.²⁸

Поред мира, и пацифизам је сродан појам са ненасиљем, с тим да та два не означавају исти феномен. Пацифизам представља моралну доктрину у којој је сваки облик насиља недопустив, у ма каквим околностима, док је код једног дела поборника ненасилне филозофије оправдано у случају нужде прибећи насиљу, чак и оном које може за крајни исход имати смрт. Насилно деловање се толерише када је друга особа

²⁵ D.M. Mayor II, *Nonviolence and Peace Psychology*, Springer, New York 2009, str. 7.

²⁶ *Светска енциклопедија мира, том 2*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1998, стр. 18.

²⁷ Исто.

²⁸ Исто.

животно угрожена. Оно што је неопходно да појединац прихвати када направи такав експес јесте да преузме одговорност за оно што је урадио, да запита себе да ли је на други начин могао да спречи насиље и да не гаји мржњу према иницијатору истога.²⁹

Према Литлу (Little), разумевање ненасиља Мартина Лутера Кинга се може извести у неколико дефиниција ненасиља: (1) оно је духовна агресивност без физичке агресивности; (2) ненасиљем се задобија разумевање противника и ненасиљем се не понижава; (3) ненасиље је усмерено ка деструктивним силама, а не ка људима, особама које су заведене том силом; (4) оно избегава и физичко насиље и духовно насиље и (5) оно је утемељено на уверењу да је свет праведно место.³⁰ Мартин Лутер Кинг преузима из хришћанске традиције термин *agape*, који означава духовну трпезу у којој је свако добродошао да обедује и представља љубавни однос између хришћана у заједници и заједничку бригу једних о другима, као и о свим људима неvezано да ли су у заједници или не. Агапе је за Лутера активна, делатна љубав коју је хтео да пренесе на активизам и борбу за људска права. Циљ му је био да савлада противника и омекша га својом делатном љубављу, не кроз силу, већ кроз непослушност према властима која је тиранисала црначки народ у то време.

Претходно речено указује на то да се о ненасиљу може говорити као о животној филозофији подједнако као и о политичкој активности. Оно што упућује на сложеност ненасиља јесте шареноликост научних приступа овом термину. Постоје разне теорије о ненасиљу које су обрађиване у различитим сферама друштвених наука као што су филозофија, антропологија, социологија, психологија, политичке науке итд. Што се филозофије тиче, поред Толстоја, Гандија и других лидера ненасиља, велики број филозофа је говорио о миру и ненасиљу, али мало ко је изнео конкретне теорије о ненасиљу.

Један који је то учинио био је Роберт Л. Холмс који у својој теорији дели насиље на физичко и психичко, те стога и ненасиље дели на два типа: прво ненасиље у ком особа одбија да врши физичко насиље, а други тип ненасиља је где особа одбија да врши психичко насиље над другим. По њему, неко може да заговара физичко ненасиље, али да потпуно занемари психолошко, али зато не може човек да практикује психолошко ненасиље, а да занемари физичко.³¹ Холмс говори о три начина да на која се могу спровести ова два типа ненасиља, а то су: (1) прихватање агресије и страдања у ком се не пружа никакав отпор, (2) пасивни отпор као облик одбијања сарадње и (3) милитантно ненасиље (директна ненасилна акција).³² Мимо облика ненасиља и начина на који се он може појавити, Холмс говори и о етичким принципима помоћу којих раздваја пацифисте и припаднике ненасиља (*nonviolentists*). Такође, раздваја безусловне присталице пацифизма и ненасиља и условне присталице пацифизма и

²⁹ Светска енциклопедија мира, том 2, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 1998, стр. 19.

³⁰ D.M. Mayor II, *Nonviolence and Peace Psychology...* str. 7.

³¹ Исто.

³² Исто.

ненасиља који се својих етичких норми држе до одређене границе и који су спремни да, у моменту нужде, повреде или убију некога. За њега је само условни пацифизам и условно ненасиље аргументима одбрањив. Ипак, веровање да је насиље једини ефектан начин да се суочи са злом у свету не оправдава зло, па тако Холмс није способан да изведе аргументе који би ишли потпуно у прилог ненасиља. Он каже да, ако желимо да видимо колико ненасиље може да буде ефективно у свету као алтернатива насиљу, ми онда морамо да уложимо исто онолико новца колико улажемо у ратове и друге врсте насилне методе.³³

У антропологији овом темом се, између осталих, бавила Пет Патфорт (Pat Patfoort). Она је сматрала да је ненасиље утемељено на два принципа. Оба принципа морају бити у балансу да би ненасиље било здраво. Први принцип јесте уздржавање од било каквог вида насиља ка другима, а други принцип је ненасиље према самом себи. Тек када се та два принципа сложе и избалансирају, онда човек може бити ненасилан. Човек, по Патфорт, увек треба да ради на балансирању два принципа и да се тако крајња тачка ненасилности може досећи. Према њој, уколико поштујемо своје биће и не дозволимо насиље над нама, самим тим биће већа вероватноћа да ћемо и ми поштовати друге и да их нећемо угрожавати.

Један од првих академских радова који се баве овим феноменом из угла социолошких студија јесте „Ненасилна присила” ауторке Кларенс Кејс, у којој је дат историјски преглед социјалног утицаја доктрине ненасиља. А прву теорију о ненасиљу у социолошким студијама изнео је Ритер. То је дводимензионална теорија ненасиља и утемељена је на учењима Гандија. У њој проучава насилне и ненасилне методе и исходе тих метода у конфликту. Насилан метод се састоји од осмишљене акције којом би се физички или психички нанела штета особи која је опонент у конфликту. Ненасилан метод искључује ту акцију и служи се тактиком која нема за циљ да повреди другог. Исход насиља јесте да се друга страна повреди или уништи како би се постигла корист на својој страни. Исход ненасиља јесте да се приступање конфликту са снажном добром вољом према противнику и јаком жељом да се противник задобије мирним путем како би обе стране могле да живе у миру. За Ритера конфликти су нераздвојни део људског искуства, за њега људи нису ни добри ни лоши и сматра да верска убеђеност није предуслов за ненасиље. Ганди је, према његовом мишљењу, достигао до највишег нивоа разумевања ненасиља и проповедао је да сви па и друштво у целини могу достићи те високе нивое.

У психологији се ова тема више обрађивала. Вилијем Џејмс (William James) се сматра првим психологом који се бавио питањем мира. Он је увидео да рат има многе позитивне психолошке исходе по народ. Рат спаја људе и тера их да се боре за живот, дисциплинује их и он ствара хероје нације који се славе. Знајући, са друге стране, какве све лоше стране рат и насиље у њему могу имати,

---

³³ Исто, стр. 34.

подстрекивао је друге психологе да се загледају у тај феномен и да снагом маште произведу једну алтернативу рату која ће произвести сличне емоције и заједништво међу народом, а која ће бити мање деструктивна.

Теорија о ненасиљу у домену психологије има више него у претходним дисциплинама. Једна од таквих јесте теорија ненасиља професора Кула (V. K. Kool), професора психологије са државног универзитета у Њујорку. Кул разликује акт ненасиља и ненасилан акт. Акт ненасиља јесте замена за насиље и он је категоричан по природи. Сврха оваквог акта јесте да покаже да постоји алтернатива насиљу и да је могуће избећи употребу силе онде где се она може и легитимно употребити.³⁴ Форме које овакав вид деловања може имати је бојкот, протестни марш или демонстрације. Ненасилан акт је, са друге стране, све оно што је културолошки и морално усађено у човека и део је свакодневице, а да тога није ни свестан. Примери оваквог деловања су и добар однос према комшији, брига о старијима или животињи, пажење бебе. Оваква дела се не састоје од употребе насиља и она нису покренута из деструктивних намера. Ненасилан акт је мање видљив од акта ненасиља, јер је он по сваком смислу уобичајен и очекиван. Кул каже да је Вилијам Џејмс својевремено предлагао да се овакви свакодневни видови ненасилног акта, које ми узимамо здраво за готово, више нагласе у друштву како би се могли макар у некој мери показати као алтернатива рату.³⁵ Они који могу да их учине видљивијим јесу, по њему, социјалне службе.

Ненасиље као морална димензија, по професору Кулу, има две перспективе: перспективу правде и брижности према другима.³⁶ Поред тога, он ненасиље види као средство или силу којом може да утиче на понашање других.³⁷ Ненасиље има у себи уједињујућу моћ, јер је утемељено на поверењу и доброј вољи која када се испољи према другом човеку, који може бити претња и који са позиције моћи може да угрози, утиче на његову савест и разоружава га.

Можемо закучити да ненасиље не можемо посматрати као једну јасну и одређену научну дисциплину, већ оно представља читав један систем теорија које из разних углова покушавају да проникну у реалност насиља и да му пруже алтернативу, теоријско-практичну доктрину. Ненасиље може да се схвати као социјално-економска доктрина, у великој мери непозната и недовољно истражена. Наиме, неупоредиво више се пише о насиљу и агресиви), али због њених представника, попут Гандија, Толстоја, Менделе, Мартина Лутера и других који су учинили много на историјском, политичком и културолошком плану, она је ипак присутна у академском свету.

Ненасиље јесте етичко и политичко гледиште. Оно је филозофија живота која

---

³⁴ Исто, стр. 41.

³⁵ Исто.

³⁶ Исто.

³⁷ Исто.

тежи истини и верности животу.³⁸ Ненасиље јесте и метод за интервенцију у конфликтним ситуацијама. Циљ је да се тактички, промишљено трансформише, трансцендентира конфликт у нешто што ће смањити ниво употребе насиља на минимум. Али није ни само интервенција ни тактика, већ је и вид ненаоружане борбе, борбе против неправде, угњетавања било које врсте, притисака итд. Борбом против насиља жели се стићи до правде, једнакости, слободе и поштовања људских права. Она тако представља тежњу ка отварању дијалога и међусобном разумевању, насупротив мржњи и нетолерантности. У том смислу ненасиље као доктрина представља једну хуманизацију политике³⁹ и животну филозофију која позива на пут личне инстропекције. Тај пут подразумева разумевање самог себе и својих граница и самоконтрола или просто понирање у своје биће и склад са собом. И тек кад појединац ради на себи и кад, у контакту са другима, долази у ситуацију да испољи ненасилну активност, овај термин може бити правилно схваћен. Све до тада ће значити пуку апстракцију.

---

³⁸ M.L.Martinez, *Nonviolence in social sciences: towards a consensual definition*, Universidad de Granada, Granada 2015, str. 75.

³⁹ Исто, стр. 76.

Поимање насиља и ненасиља у Старом завету

Почевши од времена просветитељства, у ком је рационална мисао била највиша вредност и где је слобода од сваке врсте ауторитета (у конкретном случају Цркве) и његовог догматског приступа реалности била најпожељнија, па све до данас, на „Стари завет” се често гледа са критиком јер се, за многе недопустиво, мноштво примера насиља може у њему наћи. И кроз историју се показало да је управо текст „Старог завета” често служио као повод да се оправда свака врста угњетавања, тлачења, притиска и доминације над другим. Оно што је парадоксално у свему томе јесте то што су управо хришћани били ти који су користили овај корпус књига тако да би легализовали своја злодела према другима.

Један од општепознатих примера који указују на горепоменуто злоупотребу јесу крсташки ратови и враћање Јерусалима у руке хришћана 15. јула 1099. године. Према очевицима који су живописно описали слике које су видели тих дана, Јерусалим је био преплављен крвљу муслиманских војника и народа. Хришћани су после стравичних мучења својих непријатеља славили уз песме, уверени да су извршили вољу Божију, јер су ослободили Његов град од неверника који су морали да плате својом крвљу зато што су га упрљали својим богохуљењем. Старозаветни наратив је била снажна потпора за оправдање крвопролића. Да би усадили у човека осећај моралне одговорности и осећаја да треба да испуне Божију вољу, црквени великодостојници су користили старозаветне цитате који су указивали на потребу за крвопролићем: *Проклет је онај ко устеже мач свој од крви!* (Јер 48,10).⁴⁰ Псалом 79, у ком се нариче над порушеним Јерусалимом, читан је свакодневно на службама.⁴¹ Ово је само један од многих начина на који је „Стари завет” био веома утицајан међу хришћанским народима и помоћу ког су рату давали легитимитет.

Ако на све горепоменуто додамо и то да је и Бог у „Старом завету” био веома склон насиљу, сваки би хришћанин, ако је искрен према себи, морао поставити питање о божијем односу према насиљу. Како неко ко је хришћанин може да оправда насиље које се у својој суштини тако оштро супротставља основним постулатима хришћанске вере. Како је могуће да за насиље постоји оправдање у „Светом писму” које он сматра за најсветију књигу, саму Реч Божију? Какве везе има Бог из „Старог завета” са Богом из „Новог” који је представљен у потпуно другачијем светлу? Заиста је то једно сложено питање на које се не може лако дати одговор. Насиља у „Старом завету” итекако има. Питање је само какво је поимање тог и таквог насиља?

Насиље или бар нека форма ове појаве се може наћи у свакој књизи његовог

⁴⁰ Ch. Tyerman *God's War: A New History of the Crusades*, Cambridge, MA: Harvard University Press, str. 47.

⁴¹ Исто, 482.

канона. Оно је једна од централних тема овог огромног и капиталног дела и као такво оно у великој мери гравитира око ње. У прилог овој тези можемо набројати немали број примера, као што су ратни извештаји, појединачни злочини, разни видови смрти и непогода и сатирања као последице божијег гнева и казне за грех, насилна реторика и још много тога. Рејмунд Швагер (Raymund Schwager) каже да се у шестсто одломака из „Старог завета” говори експлицитно о сукобљавању нација, краљева, уништењу и убијању.⁴² Оно што се да закључити јесте да се ниједна друга радња, емоција или неко друго људско искуство није више описало од искуства насиља.

Оно што може једино да парира људском насиљу у „Старом завету” и што људска недела ставља у сенку јесте Божије насиље. Описи његовог излива беса и кржаве освете се појављују у око хиљаду одељака у тексту што их убедљиво ставља на прво место највише помињаних тема „Старог завета”.⁴³ Швагер каже да поред тог броја у ком се Бог појављује као директни извршитељ егзекуције или где приводи прекршиоца закона пред целата, у око сто одломака тражи директно погубљење људи.⁴⁴

Целокупан старозаветни наротив приказује динамичан однос Бога и човека. Човек, уколико је окренут Богу, живи по његовим заповестима, ужива велики благослов од Њега. Он је праведан пред Њим, а самим тим и пред лицем свих. Са те стране, ако чак и уради нешто што је по општем моралном кодексу погрешно, он је оправдан јер му је циљ праведан. Са друге стране, онај човек који није Њему одан проклет је и може да га задеси страшна казна још за живота. Свако насиље које тај човек почини није благословено. Тако видимо да постоји једно подељено схватање насиља у „Старом завету” које се може показати потпуно идентичним у појавном смислу, али имати потпуно различито схватање. Мада постоји опасност од олаког поједностављивања овог проблема, према Ерику Сајберту (Eric A. Seibert) може се рећи да, у одређеној мери, у „Старом завету” постоји подела на позитивно и негативно насиље.⁴⁵

---

⁴² R.Schwager, *Must there be Scapegoats?: Violence and Redemption in the Bible*, Crossover, New York 2000, str. 47.

⁴³ Исто, стр. 55.

⁴⁴ Исто, стр. 60.

⁴⁵ E.A.Seibert, *The Violence of Scripture, Overcoming the Old Testament's Troubling Legacy*, Fortress Press, Minneapolis 2012, str. 28.

1. Негативно - неправедно насиље

Примере неправедног насиља има прилично у „Старом завету”, али у историји човечанства се ниједан пример није толико урезао у свест људи као Каиново убиство Авеља и Давидово убиство Урије због прељубе са Витсавејом. Прича о Каину и Авељу представља прво убиство у „Библији” и може се рећи да није случајно што је први извештај убиства у „Библији” братоубиство. Прича говори о томе како су два брата приносили жртву Богу. Каин је био пољопривредник па је део свог рода принео на жртву, док је Авељ био пастир и принео своју јуницу. Бог је, из нама непознатих разлога, погледао и прихватио Авељеву жртву, а Каинову није ни погледао. Због тога се Каин веома наљутио, што Бог примећује и упозорава га речима: *Што се срдииш? Што ли ти се лице промијени? Нећеш ли бити мио, кад добро чиниш? а кад не чиниш добро, грјех је на вратима...* (Пост 4,6-7). Каин, иако упозорен, убија Авеља у пољу, што за последицу има изречено проклетство од Бога и бива кажњен: *И сада, да си проклет на земљи, која је отворила уста своја да прими крв брата твојега из руке твоје. Када земљу узрадиш, неће ти више давати блага својега. Бићеш потукач и бјегунац на земљи* (Пост 4,11). Очигледно је да је овакав вид насиља није прихватљив за Бога ни за Израил тог доба.

Други пример говори о цару Давиду и његовој прељуби. Он је угледао са кровне терасе лепу жену по имену Вирсавеја, која је била жена Урије Хетејина, поштеног човека, ратника, оданог цару и народу. Давид је спавао са Вирсавејом и она је затруднела. Како би решио ствар у своју корист, Давид је преко свог војсковође средио да Урије Хетејин на бојном пољу буде постављен на најопасније место у војној формацији, где је било готово извесно да ће погинути. И тако је и било. Да је овакав чин неправедан можемо закључити и сами, а у тексту је преко пророка Натана показано Божије неодобравање овог поступка који му прориче на какав начин ће бити кажњен од Господа. За казну, дете које је било зачето прељубом, Господ је „ударио” и дете је преминуло. Овакви одломци у „Старом завету” не представљају нама као читаоцима проблем да се сложимо са писцем ових одломака и да кажемо да су такви поступци погрешни.

У пророчким књигама често се говори о насиљу као негативној категорији, нпр. код пророка Језекиља: *Тада ми рече: јеси ли видио, сине човечији? мало ли је дому Јудину што чине те гадове које чине овдје? него још напунише земљу насиља и окренуше се да ме драже...* (Језек 8,17). Овде Бог изражава свој бес због насилног понашања свог народа и неверности. Код Јеремије имамо сличан став: *Овако вели Господ: чините суд и правду, и коме се отима избављајте из руку насилниковијех, и не чините криво иностранцу ни сироти ни удовици, и не чините им силе, и крви правде не прољевајте на овом месту.* (Јер 22,3), *Тешко оному који гради своју кућу не по правди, и клијети своје не по правди, који се служи ближњим својим ни за што и плате за труд његов не даје му... Али очи твоје и срце твоје иду само за твојим добитком и да прољеваш крв праву и да чиниш насиље и кривду. Зато овако вели Господ:... неће нарицати за њим: јаох брате мој!... Погребом*

магарећим погретиће се, извући ће се и бациће се иза врата Јерусалимских (Јер22,13.17-19).

Па и током самог успостављања Израилља као божијег народа на Синају, Мојсије је добио плоче са исписаних десет божијих заповести, међу којима је и заповест у којој се убиство забрањује и јасно не одобрава од Бога, те стога свако ко је хтео да буде одан Богу и добар Јеврејин, није смео да чини тако нешто. Поред тога, Мојсију су од Бога били дани закони који јасно говоре о Божијем неодобравању насиља према сиромашнима, удовицама, крађи људи, односу према странцима. Ипак истина је да није свако насиље у „Старом завету” цензурирано.

2. Позитивно - „праведно”насиље

Позитивно насиље представљено је на начин на који је оно у јудејској заједници пожељно, пред Богом праведно и достојно хвале.⁴⁶ Овакав вид је често описан хвалоспевима у тексту. Оно што је врло интересантно и потребно нагласити јесте да се позитивно и негативно насиље не разликује по облику и спровођењу насиља, већ по томе ко врши насиље, над киме се врши насиље и због чега.⁴⁷

Тако имамо пример Каиновог убиства Авеља, које је од стране Бога виђено као тежак преступ док се опет, са друге стране, такав исти чин, у „Књизи о Судијама”, где Јаилља убија Сисару посматра потпуно другим очима и са другим значењем.

У причи о Јаилји и Сисари („Књига о Судијама 4”) се приказује тешко стање Израилља који је због својих престапа пред Богом потпао под власт Хананаца који су имали јаког војводу Сисару, који је Израилљима наносио штету двадесет година. Девора пророчица прорече војводи Вараку да ће Бог дати њему у руке Сисару и његову војску, у шта он не поверова и тражаше од ње да она пође са њим у бој како би био сигуран да ће такав исход стварно бити. Они одлазе у бој и успевају да потпуно надвладају војску Ханана. Сисара успева да се склони у дом Јаилјин, рачунајући да ће га она сачувати од израиљске војске. Она, сачекавши да Сисара заспи, проби му слепоочницу колцем од шатора и чекићем и тако га уби. Она је од Варака узела сву народну славу због таквог чина, чак је била славно опевана од пророчице Деворе и Варака:

*Да је благословена мимо жене Јаилља жена
Евера Кетејина, мимо жене у шаторима
да је благословена. Заиска воде, млијека му
даде, у господској здјели донесе му повлаку.
Лијевој руком се маши за колац а десном за
маљ ковачки, и удари Сисару, размрска му
главу; прободје и проби му слијепе очи...*

(Суд 5,24-26)

Овде је Јаилјино дело, које је по својој форми веома насилно, чак и брутално, представљено читаоцу као потпуно праведно, чисто пред Богом и пожељно, вредно сваке похвале.

Други пример “праведног” насиља је прича о Давиду и Голијату, која је постала легенда, па чак и позитивна описна паралела којом се пореди свака победа

---

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ Исто.

слабијег над јачим, Давид је изашао на двобој против Филистејца Голијата, који је био веома искусан ратник и који је уливао страх у кости осталим израелским војницима. Нико други није смео да му се супротстави. Скупивши пар каменчића и узевши праћку, стао је пред Голијата где му је рекао:

*Данас ће те Господ дати мени у руке, и
убићу те, и скинућу ти главу, и даћу
тјелеса војске Филистејске птицама
небеским и звијерима земаљским, и
познаће сва земља да је Бог у Израиљу. И
знаће сав овај збор да*

*Господ не спасава мачем ни копљем, јер је
рат Господњи, зато ће вас дати нама у
руке. (1Сам 17,46-47)*

Крајњи резултат овог сукоба је била победа Давида над Голијатом. Праћком Голијат је погођен у чело, пао је мртав и Давид је његовим мачем Голијату одсекао главу, коју је после тријумфално понео у Јерусалим. Филистејска војска је потучена. Док читамо ову причу у „Старом завету”, текст нас наводи на закључак да је овакво дело било припомогнуто Божијом интервенцијом.⁴⁸ Давид је претходно био помазан за цара (1Сам 16) и имао је Божији благослов на себи и тако је осетио да може да се супротстави Филистејцу који хули на Господа над војскама, живог Бога Израиљевог. Из тог угла гледано, писцу ових одломака, па ни читавом народу Израиљском није проблем да у оваквом делу виде херојство и потпуно легитиман облик насиља.

---

⁴⁸ Исто, стр. 32.

2.1. Божије „праведно” насиље

Колико год говорили о примерима људског насиља у „Старом завету”, не можемо занемарити чињеницу да је и Бог тај који је био учесник у насилним делима. У ком год насилном делу да је учествовао Бог, оно је било одмах тумачено као праведно. “Праведно” насиље Бог може да наређује или извршава. У првом случају би његову наредбу одређени божији човек морао да изврши, док у другом случају Бог сам извршава насилно дело. Некада се дешава и обоје.⁴⁹ Божанско одобравање насиља и извршење истог прожимају „Стари завет” и стога се ова тема не може избећи и вредна је пажње.

Један од примера насиља које Бог лично извршава јесу убиства неизмерно великог броја људи. Као примере можемо навести потоп (Пост 6-8), уништење Содома и Гоморе (Пост 19), уништавање Египта кроз десет патњи, међу којима је задња патња била погубљење првенаца Египатских (2Мој 12,29). За сва Његова насилна дела постоји оправдање у тексту. Бог се за потоп определио када је видео да је *невалјалство људско велико на земљи, и да су све мисли срца њихова свагда само зле... И погледа Бог на земљу, а она бјеше покварена јер свако тијело поквари пут свој на земљи* (Пост 6,5.12), за уништење Содома и Гоморе зато што је чуо да је *вика у Содому и Гомору велика, и грјех је њихов грдан* (Пост 18,20), док је Египћанима ударио на децу, јер египатски фараон није желео да пусти јеврејски народ да изађе из његове земље. Мимо убијања великог броја људи, постоје и примери појединачних убистава конкретних „грешника”, као што су то били Ир и Авнан (Пост 38,7-10), Надав и Авијуд (3Мој 10,1-2), Навал (1Сам 25,38) и Уза (2Сам 6,6).

1.1. Божије одобравање насиља

Постоје, поред горе наведених дела, и она дела насиља које је Бог одобрио израелском народу да чине. У прописаним законима које је Бог дао Мојсију постоји око четрдесет закона који изричу смртну казну за одређене прекршаје. Листа свих врста престапа је велика па ћемо изнети свега пар њих: за киднаповање (2Мој 21,16), псовање родитеља (2Мој 21,17), за рад суботом (2Мој 31,15), за прељубу (3Мој 20,10), богохуљење (3Мој 24,16а) и за убиство (3Мој 24,17). Ови закони су од Бога лично дати и самим тим заједница не осећа никакву моралну одговорност пред Њим након извршења пресуде над прекршиоцем. Због тога они су пред Богом чисти.

Рат је, такође, појава коју Бог може да благослови. Бог чак поспешује рат, поготово у време када јеврејски народ бива руковођен Њиме на путу ка обећаној земљи. У тим ратовима помаже Израилу у борби против непријатеља и даје им

---

⁴⁹ Пример: освајање Ханана. Бог заповеда свом народу освајање Ханана како би народ дошао до обећане земље и поред те заповести заједно учествује са својим народом у рушењу градских зидина Јерихона (Ису 6,20) или бацањем камења на противничку војску (Ису 10,11).

непријатеље њихове у руке. Чим њих Бог шаље у рат, може се закључити да је рат оправдан и праведан. Многи ратови Израиља против других народа оправдани су због њихових престапа (грехова). Они су тако, по заповести Божијој, кренули на Мадитанце из освете (4Мој 31,2) и Амалитане (1Сам 15,2). Улогу коју је Бог дао израиљском народу јесте да буду онај народ који ће да пресуђује другим народима који нису његови и који се клањају другим боговима.

У „Књизи о Судијама”, где се говори о сталном робовању јеврејског народа под другим незнабожачким народима, због непослушности Јахвеу, појављују се судије, праведници пред Богом који су успевали да ослободе јеврејски народ од јарма туђинаца. Ту се у тексту говори о божијој милости која чује плач свога народа који га моли да их ослободи од тирана и која је кадра да занемари пређашње неверство свога народа. На основу овога се може рећи да Бог оправдава ослободилачке ратове.

Можда најтежи грех пред Богом јесте био тај, што је његов народ често имао обичај, да под утицајем других народа, поштује туђе богове и да се меша са другим народима. Зато се убиство сваког Израиљца који је учинио такво нешто сматрало пожељним. У 25. глави четврте Мојсијеве књиге, „Књиге о Бројевима”, Израиљ је прионуо да слави моавског бога Велфегора и да чини прељубу са женама Моавкама. То је Бога јако разгневило, те је тражио од Мојсија да узме све кнезове народне и да их обеси према сунцу да би се одвратио његов гнев. При том је, на очи Мојсију, један Израиљац довео међу њих жену туђинку да живи са њима, што је бацило многе у очај. Онога тернутка када се појављује Финес, унук Арона свештеника, са копљем у руци, који је ушао у шатор и убио то двоје наочиглед свих, оно што је након тога уследило јесте похвала Финеса од стране Бога пред Мојсијем и одвраћање Божијег гнева са његовог народа.

Сваки Јеврејин који је наговарао друге сународнике на слављење туђих богова и позивао на одвраћање од Јахвеа морао је бити убијен. И то не само он, већ и цела фамилија или читав град ако су учествовали у таквом наговарању:

*А онај пророк или сањач да се погуби,
јер вас је наговарао да се одметнете
Господа Бога својега... Не пристај са
њим нити га послушај; нека га не жали
око твоје, и немој му се смиловати нити
га таји, него гаубиј:*

*твоја рука нек се прва дигне на њ да га
убијеш, па онда рука свега народа... Ако
за какав град свој, који ти Господ Бог
твој да да у њему живиш, чујеш да
говоре:... хајде да служимо другим
боговима... Побиј мачем све који живе у*

*граду оном, и затри и њега и све што би у
њему било, и стоку мачем побиј. (5 Мој
13,5.8-9.12-15)*

2.2. Структурално насиље

Насиље у „Старом завету” не мора нужно бити само физичко, иако је оно најдоминантије. Као што је опште познато стара, античка друштва су била робовласничка, па је такво било и друштво старог Израиља. Робови нису имали никакве шансе за промену свог класног положаја у друштву, нису имали право школовања и били су у потпуности подређени свом власнику коме су вршили све врсте послова на његовом имању. Питање робовласничког уређења у „Старом завету” је веома обимно и сложено, а ми ћемо овде издвојити свега неколико репрезентативних примера. Свакако „Стари завет” настаје уређењу које је робовласничко и стога је робовласништво историсјки условљено у „Старом завету”.

Чак су и старозаветни пророци (Аврам, Исак, Јаков, Јосиф), највећи ауторитети јеврејског народа, били економски моћни и држали су велики број робова који су били задобијени након победе у рату као плен или због дугова или какве друге ствари. Давид и Соломон су због свог ратних успеха довели доста робља у Израел који су правили велике објекте и радили послове које ниједан слободан човек не би радио.

Иначе се може рећи да је робовласништво у античком Израелу много хуманије него било где другде у то време. Постоје закони у 2 Мојсијевој књизи где Бог јасно говори о начину на који не треба да се третира роб: ако ко убије свог роба да треба да буде кажњен (2Мој 21,20), трајно рањени робови се морају ослободити од робовласника (2Мој 21,26-27), седми дан у недељи да не ради чак ни слуга (2 Мој 20,10).

3. Ненасилје (мир) у Старом завету

Термин који се користи за мир код Јевреја је *Шалом* (*shalom*). Он је за стари Израил имао много дубље значење од простог одсуства сукоба (рата). *Шалом* је реч која означава благостање и просперитет. Она потиче од речи *шлм* што значи довршити нешто, уцеловити. Из тога произилази закључак да се ова реч може схватити као „комплетност” и „целовитост” која указује на стање личне перфекције.⁵⁰

Ипак, најчешће значење речи *шалом* јесте ово првобитно речено, а то је лично и колективно благостање и непостојање опасности. *Шалом* значи и сигурност, чврстину, што може да има везе са самим именом града Јерусалима (*Yeru'shalom* - несавладива тврђава, тврђава мира).⁵¹

Некад овај термин означава примирје између две особе, као у примеру мира између цара Соломона и цара Хирама (1Цар 5,12) или две групе људи.

Рат је за стари Израил био скоро свакодневица. Он је живео на Блиском истоку окружен многобожачким народима, међу којима су неки били племенски народи са слабијом војном снагом, док су, са друге стране, имали суседе који су били изузетно моћни, попут Египта, Асирије или Вавилона који су представљали реалну и сталну претњу по околину. Због толиког притиска и страха од најезди, Јевреји су веома ценили мир. Мир је за њих био блиско повезан са њиховим односом са Богом.⁵²

Имао је религиозну димензију. У „Књизи Левитској” Бог каже народу Израилевом да док не граде себи идоле за клањање, док поштују суботу и друге његове заповести да ће очувати њихову земљу у миру: „...живећете без страха у земљи својој. Јер ћу дати мир земљи, те ћете спавати и неће бити никога да вас плаши; учинићу, те ће нестати зле звијери из земље, и мач неће прелазити преко ваше земље” (3Мој 26,5-6). Али и тад се веровало да је рат неминован, било због непослушности Богу, где би рат уследио као казна за грех и резултирао поразом или због погубних утицаја околних народа и њихових култова на израилски народ, где је рат вођен ради очувања заједнице.

У таквим бурним временима, појављивали су се у различитим периодима старозаветне историје личности и аутори који су показивали теолошку смелост у којој су мир видели као крајњи циљ Божије творевине и вољу Божију. Тако видимо у пророштвима Исајиним и Михејиним, али и код осталих пророка јаку жудњу да се божијом интервенцијом прекине непријатељство њиховог народа са осталим околним народима са којима су сукоби изгледали као да су без краја. Код Исаје

⁵⁰ I.Omar, M.K.Duffey, *Peacemaking and the Challenge of Violence in World Religions*, Wiley-Blackwell, New Jersey 2015, str. 87.

⁵¹ Р.Баинтон, *Хришћански ставови о рату и миру*,...стр. 15.

⁵² Исто, стр. 16.

налазимо пророштво које хришћани тумаче као најаву Христа, где он каже:... *кнез мирни. Без краја ће расти власт и мир на престолу Давидову...отсада довијека. То ће учинити ревност Господа над војскама*” (Иса 9,6-7). Он изражава есхатолошку наду да ће доћи време када ће *„вук боравити са јагњетом, и рис ће лежати са јаретом, теле и лавић и угојено живинче биће заједно, и мало дијете водиће их* (Иса 11,6). Исто тако и Михеј говори о будућем стању где неће више бити рата: *јер ће из Сиона изаћи закон и ријеч Господња из Јерусалима. И судиће међу многим народима, и покараће јаке народе надалеко, и они ће расковати мачеве своје на раонице, и копља своја на српове; неће дизати мача народ на народ, нити ће се више учити рату* (Мих 4,2-3). Ови стихови указују да су клице ненасилне реторике почеле да се развијају још за време старог заветног доба.

Поред свих помињања најразличитијих примера и врста насиља у првом делу „Библије”, ближим читањем може се приметити да у тексту „Старог завета” постоје изузетни примери љубави, ненасиља и неузвраћања злом. Већ у првој књизи Постања, у лику Аврама, праоца свег јеврејског народа, може доста да се уочи од ових квалитета. Један од примера је његово мирно решавање проблема између њега и његовог синовца Лота, који није могао да живи са њим, јер су обојица имали своја велика имања и своје људе који су почели међу собом да се завађују, те се мирно по Аврамовом савету разиђоше без икаквог сукоба (Пост 13). У истој књизи имамо пример ненасиља у лику Јосифа, сина Јаковљевог, ког су рођена браћа прво бацила у јаму па продала Арапима у Египат. Када је исти Јосиф порастао и добио високу позицију у фараоновом двору и бавио се продајом пшенице околним народима у време глади, показао је велико милосрђе према својој браћи која су му дошла у потрази за храном угостивши их код себе и опростивши им све (Пост38-45).

Давид, док још није постао цар, трпео је велику мржњу цара Саула, његовог претходника. Саул, увидевши да се народ приклања Давиду, препознавши његову величину, из зависти према њему хтеде да га убије у неколико наврата. Сваки пут му је Давид утекао уз Божју помоћ. Давид је чак имао прилику да Саулу одузме живот, али га је том приликом поштедео (1Сам 24). Примера је заиста доста и може се видети да су, мимо свог проливања крви, највећи Божији угодници били они којима је крволочност била страна. Проливала се крв само онда када насиље није могло бити избегнуто.

Поимање насиља и ненасиља у Новом завету

У овом делу рада ћемо настојати да прикажемо оно што представља основне одлике у схватању рата, мира, насиља и ненасиља у Новозаветној теологији као и то по чему се заправо овакво виђење о тим појмовима разликује од старозаветног схватања.

Поимање рата и мира у Новом завету

а) Поимање рата

Чућете ратове и гласове о ратовима (Мт 24,6) говори Исус апостолима својим упозоравајући их на страдања која имају да претрпе. Већ смо поменули да је рат био најнормалнија појава у историји старог Израиља, и Исус је знао да се ратови неће завршити Његовим доласком на свет и искупљењем рода људског на Крсту. Знао је и да ће Јерусалим и његов храм бити разорени од стране Римљана: *Заиста вам кажем: Неће остати овде ни камен на камену који се неће разметнути* (Мт 24,2), што се стварно и десило 70. године након Његовог рођења. Тиме је потврдио да Његовим доласком не долази крај свакој патњи на земљи. Иако је овај његов говор имао првенствено духовно значење (у смислу да ће се срушити стари храм и за три дана изградити нови, духовни храм, чија ће глава бити Он лично, а то је Црква као Његово Тело), он је јасно дао до знања наредним поколењима његових следбеника да ће се међуљудски⁵³ и међународни⁵⁴ конфликти умножити и да ће бити далеко разорнији него што су онда били. Он то говори својим ученицима како би они били спремни за страдање у име Божије: *...али који претрпи до краја тај ће се спасти* (Мт 10,22).

Као и за све друго, код првих хришћана, полазна тачка схватања рата потекла је из јеврејског окружења. Јевреји нису били геополитички и војно јаки у то време, тако да нису придавали превелик значај војној традицији и слави.⁵⁵ Иако нису имали неки претерано изражен однос према војном образовању, итекако су били свесни потребе развијања војне обуке ради одбрамбеног рата.⁵⁶ У Христово време су били под јармом Рима и морали су да му служе чак и у војсци, што им је представљао проблем у следовању основних верских прописа своје вере, те су често Римљанима задавали проблеме не желећи суботом да учествују у ратним походима. Због свог тог притиска, јеврејски народ није био пацифистички настројен ни због ранијих искустава са другим народима, јер је сваки судар са културним и верским струјама других народа

⁵³ „А предаће брат брата на смрт и отац сина; и устаће дјеца на родитеље и побиће их.” (Мт 10,21)

⁵⁴ „Јер ће устати народ на народ и царство на царство и биће глади и помора и земљотреса по свијету.” (Мт 24,7)

⁵⁵ С.Костић, *Рат као етичка недоумица у православној перспективи*, Правлавље и рат - зборник радова, Београд 2017, стр. 207.

⁵⁶ Исто.

представљао опасност по њихов идентитет и веру у Јахвеа. Сва таква искуства са околним народима записана су у књигама Мојсијевим, „Књизи о Судијама” и „Књизи Дневника” и оне су увршћене у хришћански канон „Светог писма”. Иако је хришћански приступ овим догађајима записаним у „Старом завету” различит, они као такви нису занемарени.⁵⁷

Из таквог контекста и у таквом хаотичном и немирољубивом друштву какво је јеврејско друштво тад било израста сасвим другачија доктрина, чији фокус и циљ проповеди није одсуство рата и остварење земаљског мира као сврхе по себи. Такав став је произишао више као последица те проповеди и благе вести коју је са собом Исус донео. Проповеђу Христовом многи су кренули да следе принципе који су садржани у Његовој проповеди. Ми не знамо у потпуности које је све поуке Исус за живота изрекао, и према апостолима који су написали јеванђеља, у којима су изложене Његове речи и дела, написане су најбитније ствари према њиховом мишљењу. А између свих записаних речи Христових, тешко се може наћи по која реч о теми рата.⁵⁸ Оне које проналазимо се никада директно не тичу ове теме, већ више усмеравању на однос сваког појединачног човека према његовим ближњима. Његове поуке су углавном биле упућене групи људи, јер га је кроз цео „Нови завет” пратила маса људи опчињених његовим речима и делима. Али иако се обраћао групи људи, Он се обраћао тако да се сваки појединац могао осећати као да су њему лично упућене речи које изговара.

У „Новом завету” постоји обичај коришћења војне аналогије, као у примеру „Матејевог Јеванђеља”, где Исус каже: *Не мислите да сам дошао да донесем мир на земљу; нисам дошао да донесем мир него мач* (Мт 10,34). Апостол Јован у „Откривењу Јовановом” такође, помиње мач: *И из уста његових излази мач оштар са обје стране, да њиме порази незнабошце, и Он ће их напасти палицом гвозденом, и Он гази кацу вина љутога гњева Бога Сведржитеља* (Отк 19,15). Овакви цитати су се могли различито тумачити. Они су били од велике користи каснијим ратоборним хришћанима крсташима у средњем веку који су тражили било какво свето оправдање за рат и злочине над другима. Њима је исто била блиска слика Христа који истерује трговце из храма у „Јовановом Јеванђељу” (Јн 3,14-16), видећи у томе потребу да очисте град Божији, Јерусалим, од нечистих безбожника који су њиме завладали. Али како Роналд Баинтон добро примећује, Христов успех у истеривању тих трговаца уопште није био постигнут физичком силом, колико праведним гневом који су ти трговци осетили уплашивши се од правде његове.⁵⁹ Апостол Павле се, такође, користио војним аналогијама и упечатљив је пример где у Посланици Ефесцима каже:

Обуците се у свеоружје Божије, да бисте се могли одржати против лукавства ђаволскога. Јер не ратујемо против крви и тијела, него против

⁵⁷ Р.Баинтон, *Хришћански ставови о рату и миру*,...стр. 46.

⁵⁸ *Исто*, стр.11.

⁵⁹ *Исто*, стр. 50.

поглаварстава, и власти и господара таме овога свијета, против духова злобе у поднебесју. Зато узмите све оружје Божје, да бисте се могли одупријети у зли дан, и одољевиши свему, одржати се. Стојте, дакле, опасавиши бедра своја истином, и обукавиши се у оклоп правде, И обукавиши ноге у приправност за јеванђеље мира; А изнад свега узмите штит вјере, о који ћете моћи погасити све огњене стријеле нечастивога; и кацигу спасења узмите, и мач Духа, који је Ријеч Божија. (Еф 6,11-17)

Апостол овде говори о мачу на исти начин на који сам Христос говори.⁶⁰ Сва аналогија војничког живота блиска је била народима тог времена и није постојала опасност да се тако коришћена војничка реторика погрешно протумачи, да може противречити једном духовном смислу који се крио у њој. Када Христос каже: *нисам дошао да донесем мир него мач*. Он тиме говори о томе да не само да неће бити мира у спољашњим околностима, попут одсуства ратовања и слично, већ се Његове речи односе и на оно што се дешава на личном плану сваког човека. Ако се схвати појам мача као Речи Божије, како је Апостол Павле види, онда је тај мач духовна сила којом се човек бори са стихијама које га сналазе у унутрашњости његовог ума и бића, а и у реалном животу који га окружује. Тај мач је оружје које се користи за ратовање не *“против крви и тијела”*, што је врло битно уочити, већ против духовне таме која стално прети човеку да га обузме и са којом мора одлучно да се бори да би био човек онакав какав је назначен да буде. Реч је о томе да је рат заправо најбитнији, и да у зависности од тога како ми успевамо да се носимо са тим ратом у себи, зависи и количина зла (мрака) и добра коју уносимо у овај свет који нас окружује.

Ни Христос ни апостоли нису били стриктно за укидање војне службе. У тексту се не могу наћи стихови који указују на забрану служења војске и учествовања у рату. А да припадници војске могу бити честити и морални људи, Богу угодни, може се видети на неколико места у тескту „Новог завета”. У „Делима Апостолским” се приказује велика праведност и вера војсковође, капетана Корнилија коме је Бог послао апостола Петра да га поучи истинској вери због његове велике праведности и побожности (Дап 10). Христос је исцелио слугу капетана који је показао невероватну веру у Господа, толику да се и Сам Христос задивио: *Заиста вам кажем: ни у Израилју толике вјере не нађох* (Мт 8,10). Јован Крститељ је саветовао војнике, не да прекидају службу, него им је рекао да не злостављају никога и да буду задовољни својом платом (Лк 3,14).

Шта је узрок ратова који се дешавају? То се исто питао Апостол Јаков у својој саборној посланици: *Откуда ратови и борбе међу вама? Не отуда ли, од*

⁶⁰ С.Костић, *Рат као етичка недоумица у православној перспективи*,... стр. 207.

сладострашћа ваших, која се боре у вашим удима? Желите и немате; убијате и завидите, и не можете да добијете. Борите се и војујете, јер не штетите (Јк 4,1-2). Апостол Јаков овде говори шта су унутрашњи разлози, пориви који га нагоне на насилно понашање. Жеља за задовољењем својих приземних нагона, жеља за моћ, то је оно осећање неостварености и фрустрације и инфериорности о ком су Фром и Адлер говорили када смо говорили о појмовима агресије и насиља. И дан данас ратови добијају своје почетне импулсе управо из тих завидљивих, похотних осећања и жеља за доминацијом над другим који их угрожава, било објективно или субјективно. Разлог спољашњег рата јесте тај што га човек није хтео да води у себи.

Један од могућих разлога зашто је тема рата толико скрајнута у тексту „Новог завета” јесте тај што је време у коме је настао (а то су први век и почетак другог), у ком су се и даље осећале последице римско-јеврејског рата (66-73 год.) и за време ког се још јаче осећала хегемонија Рима над Израиљем. Они су добро знали да *свет у злу лежи* и очекивали су неизбежну ратну олују апокалиптичких размера коју би морали да издрже да би задобили обећано им Царство Божије, за које су сматрали да је ту “иза угла”, тј. да је крај историје веома близу. Из тог разлога они су тему рата провлачили кроз текст јако ретко и давали му искључиво есхатолошко значење као финални сукоб између добра и зла у „Откривењу Јовановом”. Ово као разлог често наводе протестантски теолози као потпору својим аргументима да хришћани првих векова нису практиковали служење у војсци мимо тога што су били пацифисти по природи.

Поимање мира

„Нови завет” је писан на грчком језику, те се за појам мира користи грчка реч *eirene*. Често се ова реч тумачи дословно у тексту и у том смислу указује на само једно од значења које овај појам носи. Често се појам мира схвата као негативан у смислу одсуства нечег непожељног (у овом случају рата) пре него као присуство нечег пожељног.⁶¹ Старозаветно схватање мира, како је било садржано у појму *шалом*, који је укореењен у свести јеврејског народа, такође је преузето од првих хришћана који су родом били Јевреји и који су и даље делили заједничку традицију,⁶² али је такав један концепт додатно продубљен.

Постоје различита значења појма мира у „Новом завету”. Мир може бити схваћен као одсуство рата и хаоса (тако се и сам појам *eirene* у Христово време у грчком језику разумео), али се мир у том контексту појављује само на два места и то

---

⁶¹ D.Arichea, *Peace in the New Testament*, The Bible Translator, United Bible Societies Vol. 38, No.2, April 1987, str. 201.

⁶² Прва генерација хришћана се и даље држала јеврејских обичаја и традиције што се може видети у томе што је, поред редовних богослужења у својим домовима, практиковала одласке у синагогу на редовна богослужења. Док се нису појавили први списи Новог Завета и док се Црква није израженије кренула одвајати од народа Израиљевог, ова генерација је као и остала јеврејска заједница имала само Стари Завет као свету књигу коју је признавала.

једино у „Делима Апостолским”.⁶³ Први пример јесте мир који је уследио Црквама у Јудеји, Галилеји и Самарији након што се њен дотадашњи гонитељ Савле преобратио на путу за Дамаск (Дап 9,31). А други пример је онај где се народ Тирски и Сидонски окупио како би измолио од цара Ирода мир, јер се њихова земља снабдевала храном од цара (Дап 12,20). Из тога закључујемо да је појам мира много шири од простог одсуства сукоба.

Мир у „Новом завету”, такође, представља правилан однос између човека и Бога. То видимо у посланици Павловој упућену Коринћанима: *А све је од Бога, који помири нас са собом кроз Исуса Христа, и који нам даде службу помирења, Јер Бог бјеше у Христу који помири свијет са собом, не урачунавши им гријехе њихове, и метнувши у нас ријеч помирења. Умјесто Христа, дакле, молимо, као да Бог позива кроз нас: Молимо у име Христово - помирите се са Богом. Јер Њега, који није знао гријеха, учини гријехом нас ради, да ми постанемо правда Божија у Њему* (2Кор 5,18-21). Из овога читамо да је појам мира близак са помирењем и праведношћу који произилази изодноса човека са Богом. *Оправдавши се, дакле, вјером, имамо мир у Богу кроз Господа наћег Исуса Христа* (Рим 5,1). Мир у овом случају може да значи да смо ми вером правилно постављени пред Богом тако да заједнички однос правилно функционише, у хармонији је.⁶⁴ ⁶⁷*Јер је телесно мудровање смрт, а духовно мудровање живот и мир* (Рим 8,6). Телесно мудровање, како га Павле назива, оно је непријатељство Богу и неслагање са његовим законима живота. Мир има онај ко се препусти Богу да га Он води кроз живот.

Наравно, мир представља и добар однос између појединаца. Ако имамо добар однос са Богом, гледано кроз призму новозаветне логике, добар ћемо однос имати и са другим људима који нас окружују: *Најзад браћо, радујте се, усавршавајте се, утјешавајте се, исто мислите, мир имајте, и Бог љубави и мира биће са вама* (2Кор 13,11); Сам Христос говори: *Имајте мир међу собом* (Мк 9,50). Правилан однос са Богом се пресликава на окружење и тиме резултира у мирном и добром односу са суседом. *Мир имајте* значи да, ако смо постигли мир, да га не нарушавамо. *Старајући се да чувате јединство Духа свезом мира* (Еф 4,3).

Овде се јасно види да се не ради о благостању и сигурности као у старозаветном добу, већ се значење више ослања на унутрашње стање сигурности и благостања.⁶⁵ „Нови завет” почиње проповедањем Царства Божијег од стране Јована Крститеља, а потом и самог Господа Исуса Христа (Мт 3,2 4,17). Царство Божије које се најављује у „Новом завету” није у уживању у свим добрима овог света, као што су храна и пиће, у којим човек задовољава своје најосновније телесне потребе за преживљавање, већ у враћању човека самом себи и препознавању Божијег лика у најдубљим деловима свог бића, а самим тим и у

⁶³ D.Arichea, *Peace in the New Testament...* str. 202.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Р.Баинтон, *Хришћански ставови о рату и миру...* стр. 48.

другом човеку.⁶⁶ Павле у обраћању Римљанима каже: *Јер Царство Божије није јело ни пиће, него праведност и мир и радост у Духу Светом* (Рим 14,17).

Код Грка је мир победа, а тако је и овде схваћен. Мир је победа над силама мрака које човека одвлаче од његовог правога, истинског битисања. Мир прво мора бити постигнут на појединачном нивоу, а затим колективно и као такви, ослобођени сваког сукоба међу собом, за последицу ће имати мир са суседима и предупређење сваког сукоба и рата. У таквом кључу се и гледа на овај проблем из хришћанске перспективе. Овим се показује да мир није само непријатељство између народа, већ између сваког човека и његових ближњих. Мир је тиме схваћен много озбиљније и религиозније од старозаветног. Не да нису дозвољени ратови, већ ни свађе.^{67 70} Апостол Павле наглашава да хришћани треба да негују у себи кротост и понизност, трпљење и истрајност у изградњи духовног јединства са другима, *старајући се држати јединство Духа свезом мир* (Ефес 4,1-3).⁶⁸ Зато Христос говори: *Блажени миротворци јер ће се синовима Божијим назвати* (Мт 5,9). Григорије Ниски у својој беседи о блаженствима говори како се правим миротворцем може назвати она особа која поседује унутрашњи мир стечен као резултат окренутости Богу који је богат миром, и тај мир прослеђује другима. У овом новозаветном цитату се види колика је вредност пред Богом миротворење и спречавање сукоба. Тај и такав човек биће уздигнут на степен блаженства.

Христос је показао да ратови нису по његовој вољи, што се да видети у „Лукином Јеванђељу” где гледа Јерусалим знајући каква га дешавања очекују у будућности (опсада града и уништење Храма) и плаче: *Кад би ти знао, бар у овај дан шта је за мир твој, али је сада сакривено од очију твојих... зато што ниси познао време у којем си похођен* (Лк 19,41-42.44). Једини рат који он заговара и који преноси на све оне који га следују јесте рат са самим собом.⁶⁹

Као и у „Старом завету”, ратови долазе као последица непослушности Богу, својеглавости и тврдокорности срца људи који су доследни једино сујетним жељама ка остварењу моћи. И кадгод се стари Израил одвајао од Бога, увек је уследио рат као последица. Владика Николај Велимировић сматра да се такав један шаблон понавља до дана данашњег. Он сматра да је рат заправо прут, „шиба” којом Бог враћа заблудели народ на прави пут, на пут поправљања. А такав пут је Христос показао дошавши у свет и показавши својим делом и речима, осведоченим од апостола и записаним у „Новом завету” како би сви имали увид у то какав је он био и да би се поучавали његовим примером. Циљ сваког човека на који је указао Христос јесте Царство Божије, које нам је заповедио да тражимо (Мк 6,23), а оно јесте истински мир. Након Васкрсења, показавши се у телу апостолима, прво што им је изговорио било је: *Мир вам* (Јн 20,19), указујући шта је хтео да донесе у свет и због чега је претрпео толику жртву.

---

⁶⁶ Исто.

⁶⁷ Исто, стр. 49.

⁶⁸ Исто.

⁶⁹ Види: Н.Велимировић, *Рат и Библија*, Глас Цркве, Ваљево, 1996.

Овим откривањем једне дубље истине о самом Богу и Божијем виђењу човека види се тежња да се његова творевина не уруши већ изграђује у миру, саучествујући у Његовој љубави. Хришћани првих векова нису одбацили Бога Јахвеа који је у Старом завету умео да буде чак окрутнији од човека, видећи у томе праведност Његову као средство којим Он припрема народ Израиљев за оно што следи доласком Христа, Сина Божијег, а то је објава Његове љубави према свему створеном. Доласком на свет, Христос не мења дотадашњи поредак и законе чиме показује да је он у континуитету са духовном историјом свог народа, доносећи ширину и дубину у све заповести које су од Њега дате. Ово нам говори да појавом хришћанства и „Новог завета”, као његове најсветије књиге, није дошло до стварања неког новог модела етичког понашања или потпуно нове политичке теорије, него до нове лествице вредности.⁷⁰

---

⁷⁰ Р.Баинтон, *Хришћански ставови о рату и миру*,...стр. 48.

1. Опште поимање насиља и ненасиља у Новом завету

У овом поглављу ћемо се позабавити схватањем насиља и ненасиља у „Новом завету” које се не везује стриктно за феномен рата и мира као његовог одсуства, већ једне реалности која може да постоји у односима појединаца или група људи, а на које може новозаветна доктрина, када је у питању тема насиља и ненасиља, да се односи. На оне моменте, који се најшире узевши, тичу поларитета добра и зла у сваком човеку.

Тема насиља и ненасиља и генерално свих етичких питања у „Новом завету” може бити схваћена искључиво у контексту главне поруке која прожима читав текст ове збирке књига, а то је долазак у свет Сина Божијег који је живео у свету, био распет и васкрсао и тиме прокрчио пут човечанству у Царство које није од овога света. То је централно дешавање и новина за коју се до тада није знало ни чуло. Али питање је шта је ово ново дешавање донело у етичком смислу, у свакодневном опхођењу човека према другом човеку? Како човек треба да се руководи према том циљу?

Почетак „Новог завета” представља деловање Јована Крститеља и касније Христа које је представљало позивање народа на покајање. Покајање јесте „преумљење”, промена ума, потпуно очишћење душе од свега што наводи на грех, тј. зло. То значи да Христов циљ није био да људски род научи лепом понашању, већ да га суштински из корена промени и помири са Богом као јединим извором истинске доброте. Из тога следује да је новозаветни текст, у ком се оваква идеја налази, пун ненасилне доктрине изражене кроз истинску, нелицемерну љубав према свом ближњем. Када говоримо о ненасиљу у контексту хришћанске вере, одмах треба рећи да појам ненасиља као такав не постоји у тесту Новог завета. Иако се оно нигде не помиње као такво, могу се извући основни ставови или принципи који се могу оценити као ненасилни, а који су конститутивни делови хришћанске етике и одлике хришћанске свести и поимања међуљудских односа.⁷¹ Ненасиље није само по себи циљ, већ последица једне такве дубоке промене у човеку који се вратио у заједништво и савез са Богом.

Христос је рекао у својој Беседи на гори за старозаветне законе да није дошао на свет да их укине, него је дошао да их испуни и да им да нови садржај (Мт 5,17). Тај нови садржај представља нови допринос развијању ненасилне доктрине која је постојала, у одређеној мери, и у „Старом завету”, али више као правило понашања, а не као захтев за одређеним унутрашњим устројством које ће за резултат имати моралан живот и правилно испуњавање заповести. Он у тој беседи набраја шта је све по закону старозаветном исправно и на свако његово правило додаје свој нови задатак за онога ко жели да га прати:

---

⁷¹ Исто.

Чули сте како је казано старима: Не убиј; јер ко убије, биће крив суду. Али ја вам кажем да ће сваки који се гњеви на брата свога ни за што бити крив суду...

(Мт5,21-22)

Он не пристаје на пуку апстиненцију од извршавања таквог једног стравичног дела као што је убиство. Исус то не сматра добрим и довољним за праведност, јер је за Њега и сам гнев према брату знак кривице пред судом Божијим, јер је и гнев тај који покреће човека на такво злодело. Гнев, каже свети Василије Велики, производи раздражљивост, раздражљивост свађу, свађа увреде, увреде тучу, а туча повреде и чак смрт. Гнев је корен, почетак тог смртоносног ланца из кога ничу погубне последице и Исус овим стиховима жели да се сам корен убиства, сама лоша помисао сасече у човеку. Зато он као решење нуди једну алтернативу која га може ослободити кривице:

Ако, дакле принесеш дар свој жртвенику, и ондје се сетии да брат твој има нешто против тебе. Остави ондје дар свој пред жртвеником, и иди те се најпре помири са братом својим, па онда дођи и принеси дар свој. Мири се са својим супарником брзо, док си на путу са њим, да те супарник не преда судији... (Мт5,23-25)

Он овде иде толико далеко да чак и ако неко нема никакав проблем према свом ближњем, али да ближњи има према њему, приношење жртвених дарова Богу му неће ништа значити, неће му дати никакво добро, јер се није прво измирио са својим братом. У преводу ово може да значи да није праведност ако се неко само стара за своју исправност, већ ако се стара и за праведност и мир човека поред себе. Тако се исказује љубав према другом. Колико је по новозаветној логици битно имати чист рачун са братом својим, види се по томе што оно спречава сваку врсту нетрпељивости и зависти, која представља корен из којег ничу сукоби и ратови. Каин је брата Авеља убио из зависти, што значи да насиље према другом представља физичку пројаву духовног обољења особе.⁷² Критикујући формализам фарисеја, на који је Исус био изузетно осетљив, говорио је да из човека, из дубине његовог срца произилазе мисли које наводе човека да чини зло: *Јер из срца излазе зле помисли, убиства, прељубе, блуд, крађе, лажна сведочења, хуле. И ово је што погани човека (Мт15,19).*

У случајевима где неко трпи насиље од другог, Исус Христос у својој беседи каже:

---

⁷² Јубиларно заседање Архијереског Сабора Руске Православне Цркве, *Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве*, Беседа, Нови Сад 2011, стр. 95.

Чули сте шта је казано: Око за око, зуб за зуб. А ја вам кажем да се не противите злу, него ако те ко удари по десном образу твојом, окрени му и други (Мт 5,38-39).

Врло често се појављује, толико често да је просто постало уобичајено и саморазумљиво за многе, мишљење да је Исус учио да се човек треба пасивно предати трпљењу насиља и пресији од стране виших хијерархијских инстанци и да се не треба жалити, него се трудити да се бол насиља трпи стоички. Ако зађемо у контекст времена у ком је Исус живео, оваква једна изјава има драстично другачије значење. У то време се десна рука користила за часне послове и радње, а лева за прљаве послове. Да би некога ударио по десном образу користи се лева рука, и по десном образу су се ударили робови од стране својих надређених, жене од стране мужева, Јевреји од стране Римљана. Окренути други образ, леви, значи да надређени мора да користи десну руку, што указује на једнако достојанство између подређеног и надређеног. За надређеног би била срамота да га удари десном руком, али и левом по другом образ, јер би то опет био нечист чин. Исус овим стиховима провоцира друштвено уређење у ком постоји доминација над другим. Свима који трпе насиље од другог саветује да се не супротстављају злочинцима на насилан начин, него да на креативан начин одговоре насилнику указујући на хуманост и достојанство сваког човека. Ово представља један начин ненасилне борбе против структуралног насиља.

Након заповести о нечињењу зла (убиства), ослобођења од сваке зле намере ка другом човеку у свом срцу, неодговарању на насиље другог, Христос узноси на још један виши ниво, на један степен више:

Чули сте да је казано: Љуби ближњега својега, и мрзи непријатеља својега. А ја вам кажем: Љубите непријатеље своје, благосиљајте оне који вас куну, чините добро онима који вас мрзе и молите се за оне који вас врџећају и гоне. Да будете синови Оца својега који је на небесима; јер Он својим сунцем обасјава и зле и добре; и даје дажд праведнима и неправеднима. Јер ако љубите оне који вас љубе, какву плату имате? Не чине ли тако и цариници? Будите дакле савршени као што је савршен Отац ваш небески. (Мт 5,44-48)

Овим се показује оно главно што разликује Његовог следбеника од осталих људи који га не следе (код Луке уместо цариника стоје грешници). Ово је управо најтежи задатак постављен пред хришћанином. Али управо по овим претходним заповестима, као по ступњевима, човек може да расте и узраста у меру коју му је Христос одредио. А та мера је савршенство које нема никакве мане. По узору на

Оца, хришћани су дужни да буду милостиви као што је и Он милостив. Милостиви су блажени по Исусу (Мт 5,7). *Јер ако опростите људима сагрешења њихова, опростиће и вама Отац ваш небески. Ако ли не опростите људима сагрешења њихова, ни Отац ваш неће опростити вама сагрешења ваша* (Мт 6,14-15). Апостолу Петру, када је питао Христа колико пута треба да опрости ако му ближњи згреши, Христос је одговорио не седам, колико је Петар мислио да треба, него седамдесет пута седам (Мт 18,21-22). То је новозаветни услов без ког човек уопште не би могао да буде са Богом у заједници.

Том линијом иде и апостол Павле у свом обраћању Римљанима:

Никоме не узвраћајте зло за зло; настојте добро чинити пред свима људима. Ако је могуће, колико до вас стоји, имајте мир са свима људима. Не чините освету за себе, љубљени, него подајте место гњеву (Божјијем), јер је написано: Моја је освета, ја ћу вратити, говори Господ. Ако је, дакле, гладан непријатељ твој, нахрани га; ако је жедан, напој га; јер то чинећи згргућеш живо угљевље на главу његову. Не дај да те зло победи, него побиједи зло добрим.(Рим12,17-21)

И Исус и апостол Павле, али и остали апостоли, иду логиком која је дијаметрално супротна од сваке културе, и не само културе, него и логике сваког човека и противна је његовој природи.⁷³ Човек има нагон за самоодржањем, има потребу да се брани од сваке претње како би опстао. И када му неко учини какво зло, он има потребу да се свети. Разлог из ког он жели да узврати јесте тај што је повређен његов егоизам и зато осећа јаку, очајничку жељу да тако лоше осећање пренесе на његовог противника. Али проблем је што се тиме улази у круг насиља из ког се тешко излази.⁷⁴ Зато Павле говори да је Господ тај који ће осветити, јер је он праведнији од нас у истеривању правде. Наше је да не доливамо уље на ватру. *Доста је сваком дану зла свог* (Мт 6,34).

Апостол Јаков је писао против структуралног насиља, штитећи сиромаше од оних који их ниподаштавају у заједници и који фаворизују богате. Он им је у саборној посланици изричито рекао да хришћанин не треба да гледа ко је ко:

...Јер ако дође на сабрање ваше човек са златним прстеном и у свијетлој хаљини, а дође и сиромаш у биједној хаљини. И погледате на онога у свијетлој хаљини, и речете му: Ти сједи овдје лијепо, а сиромашу: Ти стани ондје, или сједи овдје ниже подножја мојега; Зар тиме не учинисте разлику у себи и постадосте

⁷³ Ц.Најт, *Римљанима посланица*, Препород, Београд 2010, стр. 235.

⁷⁴ Исто.

судије са злим помислима? Чујте, драга браћо моја, не изабра ли Бог сиромаше овога свијета да буду богати вјером, и наследници Царства које обећа онима који Њега љубе? А ви понизисте сиромаша. Нијесу ли богаташи ти који вас угњетавају и зар вас они не вуку на судове? Не хуле ли на добро Име којим сте названи?...Ако ли гледате ко је ко, гријех чините, и закон вас кара као преступнике.(Јак 2,2-9)

Бог је изабрао потлачене да буду обогашени вером, да буду наследници Божијег Царства и да тиме исправи сваку неправду проживљену на земљи. У „Лукином Јеванђељу”, постоји моменат кад Марија, мајка Исусова, док је у посети код трудне Јелисавете, мајке Јована Крститеља, пророкује о ономе што ће се догодити:

...И милост је Његова од кољена до кољена онима који га се боје. Показа силу мишицом својом; разасу горде у мислима срца њихова. Збаци силне са пријестола, и подиже понижене. Гладне напуни блага, и богате отпусти празне... (Лк 1,50-53)

Потлачени су изабрани како би се пројавила сила Божија и показала лудост света у ком се налазимо: *Оно што је лудо пред светом, оно изабра Бог да посрами мудре; и што је слабо пред свијетом, оно изабра Бог да би посрамио јаке* (1Кор 1,27). И ово представља извртање логике данашњег света, где се једино моћ и углед (у било каквом погледу: интелектуалном, финансијском, политичком) вреднује. Они који су на први изглед потпуно ништавни (неугледни), на маргинама друштва, они ће бити ти који ће пројавити мудрост Божију и који ће бити прослављени. Очигледно је да су сиромашни и одбачени, они који трпе неправду, заправо они који ће најлакше примити поруку Бога који је страдао на Крсту, неправедно осуђен, а све из љубави према људском роду. Задњи стихови су једна моћна порука која указује на проблематичност вредности које се унутар друштвених структура негују.

Против такве материјалистичке логике устаје и супротставља се Христос у „Новом завету”. На више места у тексту се види где похваљује оне који се одлучују да распродају сво своје имање и да сво своје богатство разделе сиромашнима. Имамо пример старешине цариника Закхеја који се одлучио да пола имања свог прода и додели сиромасима и ако се неко буде пожалио да га је он оштетио, он би му дао четвороструко више него први пут (Лк 19,8). На то му је Исус одговорио: *Данас дође спасење дому овоме, јер и ово је син Авраамов* (Лк 19,9). Такав се човек одрекао себе, истински се одрекао свог звања, угледа у друштву ради бољег света. Није то ни мало лако, јер човек се лако везује за материјална добра и грчевито се држи за стечену имовину. У хришћанству, у

библијској перспективи, свако добро је од Бога дато, и човек је дужан да та добра користи на добробит свих његових ближњих. Тако да и Христос иде том линијом и сматра да је највећи доказ следовању Његовим путем заправо одрицање од свега материјалног, што има за последицу укидање класне разлике и поделе међу људима и иде у корист сузбијања структуралног насиља. Након разговора са богатим младићем, Он констатује како је: *тешко богатоме ући у Царство Небеско... Лакше је камили проћи кроз иглене уши неголи богатоме ући у Царство Божије* (Мт 19,23-24). Тиме говори да богати највећим делом доприносе том и таквом друштвеном стању у ком маргинализовани немају никакву шансу за живот достојан човека.

Ропство је један од облика структуралног насиља и може се често пронаћи у тексту. Тај се појам нарочито помиње код апостола Павла и повезује се са везаношћу за страсти и жеље које држе човека прикованог за оно што је приземно, површно и пролазно, за „земљу”, тј. материјалну природу. Тако везан, човек није способан да се ослободи и буде учесник у Божијем животу који се нуди у Христу, а тај живот је ослобођење од закона и норми, и значи један много ближи однос:

Али кажем, за вријеме док је насљедник дијете ништа се не разликује од роба, ако и јесте господар свега. Него је под старатељима и управитељима до рока који је отац одредио. Тако и ми, када бијасмо деца, бијасмо поробљени стихијама овог свијета. А кад дође пуноћа времена, посла Бог Сина својега, који се роди од жене, који би под законом, Да искупи оне који су под законом, да примимо усиновљење. А пошто сте синови, посла Бог Духа Сина својега у срца ваша, који виче: Ава, Оче! Тако ниси више роб, него син; ако ли си син, и насљедник си Божији кроз Христа. Али тада не знајући Бога, робовасте боговима који то по природи нису. (Гал 4,1-8)

Робовласништво појавом Хришћанства није укинуто. Оно је било нормална појава у друштвима тог времена. Исус у својим причама често користи као актере господаре и робове. Али схватање човека и његовог достојанства у библијском кључу добрим делом је утицало на то да се таквом једном друштвеном уређењу, временом, стане на пут. Али у првим вековима то није био случај. Апостол Павле се није залагао у своје време за укидање ропства. Чак шта више, тражио је од робова да буду послушни својим газдама, чак и ако су лоше третирани од њих, јер то трпљење ће бити подражавање Христовог трпљења и страдања и за последицу имаће већу награду у Царству Небеском:

Робови, будите послушни својим господарима по тијелу, као Христу, са страхом и трепетом, у простоти

срца својега... Знајући да ће сваки ако што добро учини, то примити од Господа, био роб или слободњак. (Еф 6,5.7)

Али иако друштвено подређени, робови су у очима хришћана имали исто достојанство пред Богом, подједнаку могућност да досегну вечни живот. Али како је робовима заповедио да слушају своје газде, тако је и робовласницима Павле заповедио да исто тако и они чине добро својим робовима, да им не прете, јер је Бог Господар свих људи, и робова и слободних, на небесима и да он не прави разлику између људи (Еф 6:9). Доласком Христовим, успостављањем новог савеза са Богом кроз Исуса Христа, руше се све друштвене, националне и друге поделе: *Нема више Јудејца ни Јелина, нема више роба ни слободнога, нема више мушког ни женског, јер сте ви један човеку Христу Исусу (Гал3,28).*

Исус Христос - Бог љубави и ненасиља

Постојали су различити погледи и мишљења о томе ко је био Исус и шта је он био. Неке хришћанске секте су наглашавале божанску природу његовог бића, сматрајући да је Он искључиво Бог који се у виду „утваре” човека прошетао земљом.⁷⁸ Други су, као супротну крајност, за истину узимали тврдњу у којој се инсистирало на наглашавању људске природе Исуса Христа, која га приказује као изванредног човека који се одликовао невероватним моралним квалитетима и који је имао, чак и од Бога дате духовне квалитете, које до сад нико није имао у толикој мери.⁷⁵ Такав став се могао приметити, касније кроз историју, код многих мислилаца, међу којима су били и Лав Толстој, Ганди итд. Лав Толстој, поричући божанство Христове личности, новозаветну причу је свео на ниво приручника за морално руковођење и упутство за испуњенији живот. И ако се Исус сведе само на ту пројекцију, ако се његово дело сведе само на промоцију одређених етичких норми, онда се оно не тиче сваког човека, већ једино понеког радозналост појединца кога је овакав морални систем сентиментално дотакао. Али, по веровању Цркве, из чијег се окриља изродио „Нови завет” као њен извештај о догађајима који су је утемељили, овакво схватање је претерано симплификовано и сужава личност Исуса Христа на једног од учитеља, пророка одузимајући од Њега и онај други део његовог бића који је и те како био присутан у Њему. Исус је питао своје ученике да му кажу шта мисле ко је он и апостол Петар му је на то одговорио: *Христос (Месија), Син Бога живог* (Мт16,16) на шта му је Исус одговорио да је блажен, *јер тијело и крв не открише ти то, него Отац мој који је на небесима* (Мт16,17). Он је био Богочовек. У себи је објединио и човекову природу и природу Бога не угрожавајући тиме ни једну од тих природа. И као такав прошетао је овом земљом са одређеним циљем - да донесе светлост свету, тј. спасење и истински живот у заједници са Богом. Његово целокупно дело имало је ненасиљан карактер, како у духовном смислу, тако и у морално-етичком.

У Њему бјеше живот, и живот бјеше свјетлост људима (Јн 1,4). Та светлост јесте живот у миру, миру духовном, у слободи од сваког теретета и тескобе коју сви носимо на својим плећима у већој или мањој мери. Мир који се даје људима не даје се на меру (Јн3,33). *Јер Отац љуби Сина, и све је дао њему у руку.* Исто тако, Син долази у свет да пострада за људе, да да свој живот за друге да би га и они задобили, јер се даје из љубави Божије и из Његове жеље да сви учествују у њој и да имају живот вечни: *Јер Бог тако завоље свијет да је Сина својега Јединороднога дао, да сваки који вјерује у њега не погине, него да има живот вјечни*(Јн3,16). И ту се пројављује највећа љубав. Показује се да Бог није Бог осветољубиви, јер је човек својим непослушањем увредио Бога, али му Бог није вратио по његовим делима, како би било најправедније, већ је показао милост пославши свог Сина да пострада за људе и тиме покаже колико му је

⁷⁵ Х. Јанарас, *Азбучник вере*, Беседа, Нови Сад, 2008, стр. 134.

стало до творевине. Да их порази љубављу и тиме слободно привуче поново себи. Овај божији план за човека и целу творевину представља најлепшу ненасилну истину и пројекцију љубави и мирољубивости. Христос је управо позвао на овакву савршену љубав и незлопамтљивост речима: *Будите ви, дакле, савршени, као што је савршен Отац ваш небески* (Мт5,48). У њима препознајемо највиши степен добротe и ненасилну природу Бога. Он је могао и без овог да тражи од људи праведност и доброту, без Његовог иступања, али је Он био тај који је желео својим примером да покаже човеку колико му је добро подражавати Његов пример. Пред човека је дата слобода да се приклања ономе што он изабере и да подражава оно шта он сам жели.

Зашто је уопште било потребе да долази на свет? Човек се није снашао са слободом коју му је Бог дао и искористио ју је на лош начин, угрозивши самог себе и све наредне генерације тако што је пожелело да сам буде мера себи, тј. да сам буде себи највиша вредност окренувши се од Бога и угађајући само својој вољи. Такво духовно обољење се шири на све сроднике и улази у саму природу и резултира у пропадљивости, смртности, јер је одсечено од јединог извора који јој даје вечно постојање, а то је сам Бог. Из тога се рађају и први страхови, а највећи међу њима и корен свих других страхова је страх од смрти, који је узрок човековог урођеног инстинкта за преживљавањем. Даљи исход овог обољења јесте неповерење према околини и другима. Човек је човеку постао вук. И тако имамо проблем у ком се сви старају за свој комфор, своју личну безбедност, чак и по цену уништења другог човека. Резултат човековог отцепљења од Бога јесте обожавање самог себе, претерана и нездрава наклоност према самом себи. Ту природно настаје проблем јер човек има поред себе и друге људе који су исто тако окренути себи као и он сам, те лако долази до нетрпељивости, мржње, тензије и сукоба услед другачијости тог другог. Жан Пол Сартрова чувена реченица *Пакао, то су други*, одлично одсликава то стање. Не постоји начин да се други види другачије од објекта жеље или средство којим се постиже жељена ствар. Не постоји капацитет да се схвати други и да се препозна као неко сличан њему, још мање као икона живог Бога. Одвојени од Бога и везе са Њим, са Богом који је Љубав, људи су изоловани, неповерљиви, странци једни другима. Све то можемо доживети као последицу погрешно усмерене слободе човекове. Она се потчињава, али никад у целокупности, личним потребама и задовољењу инстиката самоодржања.⁷⁶ Чак и сам Бог постаје неко ко човеку преставља претњу за његову индивидуалност.⁷⁷

Зато читава ненасилна идеја Хришћанства, записана у „Новом завету”, и која је проистекла из уста Исуса Христа, Сина Божијег има за циљ ослобођење човека од њега самог, јер је, угађајући најискреније само себи, неспособан да види другог човека као неког кога може да воли безусловно и да се радује у односу са њим. Зато њима заповеда да љубе један другог и да сруше зидове самоизолованости како би могли да прогледају и виде ко су заправо они сами у додиру са другим и ко су заправо они наспрам њих.

---

⁷⁶ Исто, стр. 122.

⁷⁷ Исто.

Такву заповест, природно, можемо чути од светих апостола који су се у истом духу надовезали и разрадили ту заповест указавши на њену есенцијалност за духовни живот који мења човека и лечи га. Апостол Јован Богослов говори да *љубимо једни друге, јер је љубав од Бога, и сваки који љуби од Бога је рођен, и познаје Бога* (1Јн4,7). Љубити другог значи одступити од комфора и видети свог ближњег као вредност за коју се треба жртвовати, занемарујући свој комфор. Али љубав не сме да се своди ни на какав вид формалности и просто спољног спровођења добрих дела. Човек мора истински, изнутра да зрачи љубављу. Павле у својој „Химни љубави” каже: *И ако раздам све имање своје, и ако предам тијело своје да се сажеже, а љубави немам, ништа ми не корисити* (1Кор13,3).

Христов главни задатак је био да објави љубав свог Оца. Али својим деловањем, показивао је људском роду шта је Богу угодно, шта се поклапа са његовом љубављу. И ту почиње онај део који се тиче револуционарности Његовог дела и значаја за каснији историјски развој цивилизације. Он је живео у време када је свет био много комплексан и политички и друштвено. И у таквом свету он је показао какав однос човек треба да има према одређеним слојевима људи, према одређеним институцијама, али у исто време, не креирајући нову политичку доктрину или предлог другачијег државног уређења.

Да он није онакав Месија какав се очекивало да ће бити, Исус Христос је показао на начин на који се опходио према странцима. А странци су за Израилце били углавном непријатељи, поготово њихови суседи, Самарјани.⁷⁸ Између њих и Јевреја је постојало непријатељство, чак је било и ратних окршаја.⁷⁹ Сама реч Самарјанин је у Израелу имала погрдно значење и означавала је настрану особу.^{80 84} И Христос у више наврата, разобличујући своје противнике међу Јеврејима, показује поштовање према том народу. Када га је један законик, искушавајући га, питао: *А ко је ближњи мој?*, Христос му на то одговара причом о милостивом Самарјанину, који је једини помогао човеку настрадалом од разбојника. Тиме доказује да је могуће да ближњи твој може бити и онај кога сматраш за непријатеља. У „Јеванђељу по Луки” се помиње и захвалност и велика вера исцељеног Самарјанина, који је заједно са још деветорицом људи, патио од губе. Када их је Исус исцелио и наредио да се покажу свештеницима, једино је Самарјанин потрчао ка Исусу да му од срца искаже захвалност и да га прослави (Лк17,11-19).

---

⁷⁸ Самарјани су били пореклом јевреји који нису били одведени у Вавилонско ропство, и живели су на северу Палестине. По повратку из ропства, јевреји који су дошли из Вавилона су обновили Храм и по налогу Јездре било им је забрањено да се мешају са иноплеменцима. Самарјане су из тог разлога гледали са подозрењем јер су били помешани са асирским становништвом и са њима ступали у бракове тако да, иако су поштовали Јахвела и славили га у Храму Јерусалимском, нису их признавали за праве Израилце. Због нетрпељивости, народ Самарије је временом изградио своје сопствено светилиште на гори Гаризиму и тиме се одвојили у потпуности од Израилца. Више о томе видети: Е. Лозе, *Свет Новог Завета*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве.

⁷⁹ Е.Лозе, *Свет Новог Завета*, Свети архијерејски синод Српске православне цркве, Београд 1986, стр. 10.

⁸⁰ Исто. стр. 11.

Колико је непријатељство било присутно у народу, види се и по предлогу апостола који су предложили Исусу да пусти огањ са неба како би уништили место које није прихватило Исуса да им дође у госте: *Не знате ви каквога сте духа, рече им. Јер Син Човјечији не дође да погуби душе људске него да спасе* (Лк9,55-56). Он је прво дошао због Израилља, прво да оне који су били у ранијем Савезу са Богом, „Старом завету”, да приведу новом, а онда преко њих да приведу све остале. Зато није дозвољавао да се гаје негативна осећања према суседским народима. Оба народа, и Самарјани и Израилљци, су се клањали у својим светим местима. У сусрету са Самарјанком, Христос превазилази поделу и питање где се треба клањати, на Гаризиму или у Јерусалиму, већ говори да је дошло време када ће се људи клањати у духу и истини: *Бог је дух; и који му се клањају, у духу и истини треба да се клањају* (Јн4,25). Прва хришћанска заједница, која је апостолима упућена заповешћу Христовом да не одлазе у градове самарјанске, јер прво треба ићи *изгубљеним овцама дома Израљева* (Мт10,6), није одмах на почетку кренула да шири јеванђеље у Самарији, али је врло брзо превазишла ту поделу која је постојала између два народа.⁸¹

Овакав Исусов третман према суседном народу је добар пример за подражавање, јер је као такав, неопходан људима и данас, посебно с обзиром на то да су многи народи и даље оптерећени међународном нетрпељивошћу, мржњом. пример који је Христос показао представља одличан пут ка зацељивању дубоких рана које су народи једни другима нанели мржњом и ратовима, и отвара пут за сарадњу и повратак међусобног поверења.

Христос је и према женама био доста блажи него што су мушкарци иначе били. Он је довео у питање строги патријархални поредак кад је у питању однос према женском роду. Из јеванђеља можемо видети бројне примере Исусовог благог односа и љубави према женама. Женама је прво објављена радосна вест Васкрсења Христовог. Када је беседио у кући Марије и Марте, Марта се пожалила на Марију Исусу, јер није хтеа да јој помогне у кухињи, док је Христос Марију похвалио што слуша реч Божију: *Марта, Марта, бринеш се и узнемираваш се много што указује непотребност толике бриге о госту и толиког посла у кући. А само је једно потребно. Али је Марија добри дио изабрала који јој се неће одузети* (Лк10,42). Указавши јој на прекомерну бригу за госта, што је похвално са њене стране, благо јој указује да може и она да седне са гостом као што то домаћин куће (мушкарац) обично ради, те да би и она исто тако могла да остави кућни посао и послуживање. Тиме јој је указао веће достојанство ког су жене углавном биле лишене. Свакако, у тексту је у првом плану неопходност слушања Речи Божије оно је пред Богом већа врлина од простог угошћавања, али индиректно се може осетити и да је Исус у том моменту уздрмао доминантни патријархални систем.

Постоји у Христовим речима нешто што човек може разумети као насилну претњу. Говорио је људима да ако се не покају, да ће сви изгинути (Лк13,5). Често се

---

⁸¹ Исто.

користи параболома или поређењима којим на сликовит начин упозорава сваког ко се не држи Његових заповести: *Бере ли се са трња грозђе, или с чичка смокве? Не може дрво добро дати злих плодова, ни зло дрво дати добрих плодова. Свако дрво које не даје добра плода, сече се и у огањ баца* (Мт7,16-19) Јован Крститељ у сличном тону упозорава: *А већ и сјекира код коријена дрвећу стоји; свако, дакле, дрво које не рађа добра рода, сијече се и у огањ баца* (Мт3,10). Кроз причу о потреби будности говори о злом слуги који је занемарио послушност Богу мислећи да Бог још неће доћи да изглади рачуне са њим, тако да он и даље може да ради шта хоће: *Ако ли тај рђави слуга рече у срцу своје: неће мој господар још задуго доћи; И почне бити своје другаре, и јести и пити са пијаницама; Доћи ће господар тога слуге у дан у који се не нада, и учас када не мисли. И расјећи ће га напола, и даће им плату као лицемјерима; ондје ће бити плач и шкргут зуба* (Мт24,48-51). У причи о талантима, неваљалог слугу Господ заповеда да га баце у таму најкрајњу; *ондје ће бити плач и шкргут зуба* (Мт25,30). Сви ови делови могу да уплаше човека и могу да му замагле слику Христа као мирољубивог, благог и неког ко воли. Али Христос овде упозорава, озбиљно упозорава оне који не желе да иду путем љубави и мира, који прогоне друге људе, да неће добро проћи. Такви нису осуђени од Бога, него су они сами себе осудили на пропаст својим неделима. Христос је од управо оваквих људи, у греху огрезлих, страдао, као и сви други људи који су претрпели неправду. *Због свих оних који више заволеше таму неголи светлост; јер њихова дела беху зла* (Јн3,18), Христос говори: *Одступите од мене сви који чините неправду* (Јк 12,37).

Христос је у „Јовановом Јеванђељу” описан као светлост која долази у свет. Он је светлост која у свијету бјеше, и свијет кроз њега постаде, и свијет га не позна (Јн1,10). Он је у овом свету имао изразито напоран живот, јер је морао да истрпи сваку људску неправду, незахвалност и свако друго људско безумље. Он је знао колико је човек мали, али му се и даље обраћао и опходио према њему као себи равном. Само дело које је учинио и речи које је изрекао, а која су записана служе људском роду како би се учили да буду истински људи, како би научили да искрено, без трунке злобе, волимо своје ближње. Свако ко би се удубио у Његово дело и речи читајући јеванђеље, може закључити да је он био стандард, идеал човека какав би требао свако да подражава. Када изговара блаженства у својој беседи на гори, он све те врлине: кротост, милосрђе, незлобивост, жеђ за правдом, чистоту срца, све има у себи и сведочи својим животом. Милосрђе и кротост коју поседује показује у тренуцима када трпи неправду. у тренутку свог хапшења говори Петру да врати нож у корице, и да га не брани, јер он може да заповеди легионима анђела да га одбране да је то хтео. *Јер сви који се маше ножа, од ножа ће погинути* (Мт26,52). Овим показује пут који није његов, пут одговарања злом на зло, пут насиља који назива путем таме.

Закључак

Свет се, појавом Хришћанства и ширењем Речи Божје у форми новозаветних текстова из године у годину, века у век, све више мењао. „Библија” је до данашњег дана, током двомиленијумске историје, најчитанија књига на свету. Људска цивилизација се променила драстично од времена настанка новозаветних текстова до данас, а управо ови текстови које смо обрађивали представљали су свакодневно штиво људима између од ондашњег времена до данас.

Иако револуционарна, блага вест о доласку Бога лично на земљу ради нас смртника да бисмо се освестили и почели да славимо живот, дат нам на духовну радост и весеље, није човека суштински променила. Човек данашњице није се још увек помакао од Каиновске логике, још увек се духовно није померио од првих страница „Старог завета”. Човек и даље мрзи “брата” свог, и даље ратује са својим комшијом. И Христос, средишњи актер новозаветне приповести, и те како је знао да се људи неће одмах променити, знао је да ће и даље бити насиља, ратова, злостављања. То говори и својим ученицима упозоравајући их на будуће догађаје: *Ево шаљем вас као овце међу вукове... А чувајте се од људи; јер ће вас предати судовима, и по синагогама својим тући ће вас... И сви ће вас мрзити због имена мога; али који претрпи до краја тај ће се спасти* (Мт 10,16-17.22) Из овога се јасно види да се зло неће самим доласком Христовим и Његовим делом за људски род зауставити, него ће се они који желе да следе Христову науку, науку љубави, мира и ненасиља морати кроз зло показати у добру и кроз трпљење зла и искушења показати љубав према Богу и другом човеку. Задатак који је стављен пред човека јесте да развије у себи такав степен љубави и ненасиља који ће бити јачи од насиља другог.

Ненасиље као принцип којим човек треба да се води представља тај „тесан пут”, „уска врата” кроз која треба да прође да би задобио блаженство. Бити миротворац резултира блаженошћу, али носи са собом једну тешку борбу зато што свет у ком живимо у *злу лежи* (1Јов 5,19) и мир није у интересу многих. Зато Исус као истински миротворац, као Онај ко истински мири Бога и човека, говори својим ученицима да као што је Он страдао, страдаће и они. *Доста је ученику да буде као учитељ његов и слуги као господар његов. Ако ли су домаћина назвали Велзевулом, колико ли ће прије домаће његове?* (Мт 10,25). Ако је он оклеветан, биће и они који га прате. Патња и трпљење насиља и неправде неизбежан је пут за хришћанина. Али је користан за јачање доброте, ради укроћивања самог себе и ради труда да се види у насилнику слика Бога, слика истинског човека који је кадар да воли оног којег тренутно угњетава због свог духовног слепила.

Може се рећи да Христос показује, по логици данашњег човека, апсурдну веру у човека, у његову способност да види у себи дубину која је аутентична и очишћена од свих животних грешака и грехова и која представља чисту доброту. Таква вера није

лакомислена у смислу да дозвољава апсолутно сваки преступ. Он је против преступа, а не против људи/грешника. Блудницу је спасио од каменовања и заповедио јој да не греша надаље. Тако Он види и најгоре међу људима. За оне који су Га разапели помолио се Оцу свестан њиховог безумља и незнања. У томе не постоји ни труп беса нити осветољубивости према онима који су га приковали ексерима за крст. Јер да су знали ко је Он то не би урадили. Исти задатак имају хришћани, вођени новозаветним примером Исуса, и поукама светих апостола. Павле каже: *Носите бремена један другога и тако испуните закон Христов* (Гал 6,2). Закон Христов налаже подношење туђег животног терета, патње, саосећање са живим човеком и омогућавање другоме да развија животне потенцијале, јер управо то чини човека испуњеним и задовољава потребу да буде некоме важан и да буде вољен. У таквој духовној атмосфери човек има вентил за фрустрације које је нагомилао у себи и тиме гаси ватру гнева у себи.

Мир Христов јесте дар који је Он хтео сваком натовареном човеку да да. Он се након Васкрсења обратио апостолима са *Мир вам*. Исто тако и по Вознесењу. Апостоли су, такође, проповедајући јеванђеље, поздрављали црквене заједнице које су основали истим речима. Апостол помиње термин „свеза мира” - мир повезује, свезује мноштво људи у једно, а немир разбија јединство⁸².

Из жеље да се што више подражава Христово мирољубиво дело, кроз историју су временом ницали хришћански мировни покрети и удружења са циљем да се превазиђе рат као начин решавања политичких, културних, економских и других сукоба и варница. За прве генерације се сматрало да су, следећи Христов пример, сви хришћани били пацифисти. Многи међу оцима тог времена, Иполит Римски, Кипријан Картагински, Татијан Асирац, Тертулијан имали су ставове који су били изразито ненасилне природе. Хришћани првих генерација, према Баинтону, одбијали су учествовање у рату и хтели су да се одвоје од паганског друштва. Крај света је за њих био близу. Зато су из свих снага желели да буду одсечени од света чекајући спремно други Христов долазак. Касније, уочавајући да крај света није на помолу, појавом Константина, прихватањем Хришћанства као државне религије, на рат као посебну појаву насиља гледа се другачије. Појављује се теорија праведног рата, коју је заступао прво Августин, а након њега и Тома Аквински, Хуго Гроцијус и други. Ненасиље је, као принцип који се раније стриктно следио, почело да слаби.

Први мировни покрет икада био је Pax Dei у 10 веку. То је био покушај Римокатоличке Цркве да спречи или бар редукује количину насиља феудалне структуре над западном страном некадашњег Каролиншког царства. Покрети се појављују и касније, након реформације, међу анабаптистичким хришћанским сектама. Развиле су се мирољубиве цркве: менонити, квекери и други. Све те

---

⁸² Г. Мандзаридис, В.Јулцис, Ј.Петру, Н.Дзумакас, *Теме хришћанске етике*, Каленић, Крагујевац 2010, стр. 159.

цркве су укључивале у своју традицију непружање отпора. У XX веку се такође појављују бројни хришћански покрети, Pax Christi и слични, али се тада већ на глобалном нивоу појављују мировне организације које су светски мир узеле под своје руке: Лига народа и Уједињене Нације.

Данашња борба човека за мир у свету, који је опет у великој опасности, с обзиром да се све силе овог света наоружавају, представља не само борбу за мир, него и за опстанак човечанства. Оно што се из овог рада може видети јесте да таква тежња човекова, тежња да не постоје сукоби, не само ратови него и најобичније свађе, има своје корене у хришћанству.

Литература

- 1) Arichea D., *Peace in the New Testament*, The Bible Translator, United Bible Societies Vol. 38, No.2, April 1987
- 2) Баинтон Р., *Хришћански ставови о рату и миру*, Алфа и Омега, Београд 1995
- 3) Велимировић Н., *Рат и Библија*, Глас Цркве, Ваљево 1996
- 4) Гудовић З., *Социо-антрополошке основе насиља*, Зоран Гудовић, Београд 1996
- 5) Кајтез И., *Револуционарно насиље*, Факултет безбедности/Службени гласник, Београд 2009
- 6) Ковачевић Б., *Агресија и насиље*, Правни факултет, Бања Лука 1999
- 7) Колаковски Л., *Мини предавања о макси стварима*, Плато, Београд, 2001
- 8) Костић С., *Рат као етичка недоумица у православној перспективи*, Правлавлѐ и рат - зборник радова, Београд 2017
- 9) Кувачић И., *Обиље и насиље*, Напријед, Загреб 1979
- 10) Лозе Е., *Свет Новог Завета*, Свети архијерејски Синод СПЦ, Београд 1986
- 11) Макманерс Ц., *Оксфордска историја хришћанства, од настанка до 1800. године*, Слио, Београд 2004
- 12) Мандзаридис Г., Јулцис В., Петру Ј., Дзумакас Н., *Теме хришћанске етике*, Каленић, Крагујевац 2010
- 13) Mayor II D.M., *Nonviolence and Peace Psychology*, Springer, New York 2009
- 14) Martinez M.L., *Nonviolence in social sciences: towards a consensual definition*, Universidad de Granada, Granada 2015
- 15) Најт Ц., *Римљанима посланица*, Препород, Београд 2010
- 16) Omar I., Duffey M.K., *Peacemaking and the Challenge of Violence in World Religions*, Wiley-Blackwell, New Jersey 2015
- 17) Охридски Теофилакт, *Тумачење јеванђеља по Матеју*, Манастир Високи Дечани, Београд 2004
- 18) Охридски Теофилакт, *Тумачење посланице Римљанима*, Православна мисионарска школа, Београд 2004
- 19) Јанарас Х., *Азбучник вере*, Беседа, Нови Сад, 2008
- 20) Јевтић А., *Од Откривења до Царства Небеског*, Острог 2011
- 21) Јубиларно заседање Архијереског Сабора Руске Православне Цркве, *Основи социјалне концепције Руске Православне Цркве*, Беседа, Нови Сад 2011
- 22) Сакан М., *Студије мира - полемологија и иринологија*, NUBL, Бања Лука 2008
- 23) *Светска енциклопедија мира, том 2*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд 199
- 24) Seibert E.A., *The Violence of Scripture, Overcoming the Old Testament's Troubling Legacy*, Frotress Press, Minneapolis 2012
- 25) Требјешанин Ж., *Тамна страна људске природе* (зборник), Трећи миленијум, Београд 1992
- 26) Tyerman Ch., *God's War: A New History of the Crusades*, Cambridge, MA: Harvard University Press 2009
- 27) Фром Е., *Анатомија људске деструктивности*, Космос издаваштво, Београд 2017
- 28) Schwager R., *Must there be Scapegoats?: Violence and Redemption in the Bible*, Crossover, New York 2000
- 29) Šeparović Z., *Nasilje i žrtve*, časopis "Pogledi", br.1. Zagreb, 1985

30) Schmid A.P., *Political terrorism*, Amsterdam, North Holland, 1983